
गु० व० सोसाइटी प्रबंधमाला.
सौ० पार्वतीकुंवर इनाम काव्य.
पार्वतीकुंवर चरित्र.
रयनार
कवि गणपतराम राजाराम भट्ट.

૪૬૨૬

**The Gujarat Vernacular Society's Series
Saubhagyavati Parvatikunvar Prize Poem.**

THE LIFE
OF
PARVATIKUNVAR,

A POEM BY
KAVI GANPATRAM RAJARAM BHATTA,

Author of "Evils of Early Marriage,"
"Pratapa Nataka," &c.

First Edition.—1000 copies.

AHMEDABAD:

Office of the Gujarat Vernacular Society.

(All Rights Reserved.)

SAMVAT 1947. — 1890 A. D.

Price Three Annas,

*Registered for Copy Right under the Govern-
ment of India's Act XXV 1867.*

AHMEDABAD,

Printed by Ghelabhai Narsidas at the "Union Printing Press."

૪૬૪૮

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઇટી પ્રબંધમાળા
સૌભાગ્યવતી પાર્વતીકુંવર ઇનામ કાવ્ય.

પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર.

૨મી નાં

કવિ ગણુપતરામ રાજરામ ભટ્ટ,
“બાળવ્રતથી થતી હાનિ,” “પ્રતાપનાટક,”
વગેરેના કર્તા.

પ્રથમ આવૃત્તિ.—પ્રત ૧૦૦૦

“સતી પતીના ભવ સૌ સુધારે.”

અમદાવાદ,

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઇટીની આશિસ.

(સર્વ હક્ક સ્વાધીન.)

સંવત ૧૯૪૭.—સન ૧૯૯૦.

કિંમત ત્રણ આના.

સન ૧૮૬૭ ના આક્ટ ૨૫ મા પ્રમાણે નોંધાવી આ
પુસ્તક સંબંધી સર્વ હક ગુજરાત વર્નાક્યુલર
સોસાયટીએ સ્વાધીન રાખ્યા છે.

અમદાવાદ,
યુનિયન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં શ્રેણાભાઈ નરસિંહદાસે છાપ્યું.

પ્રસ્તાવના.

ગદ્યમાં પ્રકટ થયેલા રા. સા. મહીપતરામ રૂપરામ પ્ર-
ણીત “પાર્વતીકુંવરાખ્યાન” ને આધારે તે આપતું પદ્યગ્રંથ ચ-
રિત્ર રચાવવાને સૌ. પાર્વતીકુંવર સ્મારકફંડમાંથી રૂ. ૩૦૦)
નું ઇનામ આપવાની જાહેર ખબર ગઈ સાઝના નવેંચર મા-
સના “બુદ્ધિપ્રકાશ” માં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી હતી. તે
ઉપરથી આ પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર નો લઘુ ગ્રંથ રચવામાં
આવ્યો હતો. તે પસંદ પડવાથી તેના કર્તાને સભા વચ્ચે
ઈનામ આપવાનો ઠરાવ સાક્ષર પરીક્ષકોની સૂચનાથી સો-
સાઈટીએ કર્યો હતો. આ ઉપરથી એ સંગ્રંથની સભા અ-
મદાવાદમાં હિમાભાઈ ઈન્સ્ટિટ્યુટમાં મેળવવામાં આવી હતી,
જેમાં અધ્યક્ષ સ્થાન આપણા સુપ્રસિદ્ધ વૃદ્ધ કવીશ્વર દલ-
પતરામે શોભાવ્યું હતું. તેમણે સભામાં પાર્વતીકુંવર ચ-
રિત્ર શ્રવણ કરી, ઇનામ આપતાં પોતાનો સંતોષ પ્રકટ ક-
રતાં કહ્યું હતું કે—“આ પ્રસંગે રા. ગણપતરામને ઇનામ
આપતાં મને ઘણો આનંદ થાયછે; કારણકે અલાર સૂધી મા-
રા મનમાં ચિંતા હતી કે, હું તો હવે વૃદ્ધ થયોછું; એટલે
મારી કૃત્યા કોણ સાચવશે? પરંતુ આજ આ કાવ્ય સાંભ-
ળીને મારા મનમાંથી એ ચિંતા દૂર થઈ છે. રા. ગણપત-
રામની કવિતા ઘણી સારી છે; અને હું ધારૂંછું જેને સો-
સાઈટીએ મને સોનાને અક્ષરે કવીશ્વર પદ કોતરાવી આપ્યું

છે, તેમ એમને પણ આપે તો ખોટું નથી. એવા ગૃહસ્થોને તો સોસાઈટી સરખાએ ૩. ૧૦૦) ને દંરમાયે કવિતા કરવા-ને રાખવા જોઈએ.”*

કવીશ્વરે ઇનામ આપવા સાથે જે રૂઢી લાગણી દર્શાવી તેમાં ભારી મહત્તા કશી પણ નથી; પણ એ પ્રતાપ સાર કરવા પોતાની મોજે આવેલી કવિતાનો છે. કહ્યું છે કે,—

કવિતા વનિતા ચૈવ સરસા સ્વયમાગતા ।

વલાદાકૃષ્યમાણા સા સરસા વિરસા ભવેત્. ॥

અર્થ—કવિતા અને વનિતા એ બેની એવી રીતિ છે કે પોતાની ઇચ્છાથી આવે તો તે રસાલી-રસ દેનારી થઈ પડેછે; અને જો તેમને બળાત્કારે ખેંચી લાવવામાં આવે તો તે રસવાળી છતાં નીરસ નીવડેછે—કશું ધોળતી નથી.

અહિં એટલું અવશ્ય લક્ષમાં રાખવાનું છે કે, પોતાની પ્રસન્નતાથી ભક્તનું ભલું કરવા-વરદાન આપવા આવેલી વાગ્દેવી આગળ અનુચિત કાર્ય ન ધરતાં, ઉચિત ઉત્કૃષ્ટ હોય તેજ ધરવું. નહિ તો “માર્યા રક્ષંતુ મૈરવી” ને બદલે “માર્યા મક્ષંતુ મૈરવી” જેવું થશે, અથવા “મંદ્રાસન” ને સાટે “નિદ્રાસન” મળવા જેવો જોગ આવશે.

કવિતા સંબંધમાં આવો નિયમ છે, માટે સારા કવિઓ પોતાના હૃદય પર પ્રસન્ન થયેલી વાગ્દેવી આગળ સારાં પાત્ર-ની યોજના કરી પોતાના મનોર્થ સિદ્ધ કરી શક્યા છે. મા-

* નવેમ્બર સન ૧૮૯૦ ના “બુદ્ધિપ્રકાશ” પૃષ્ઠ ૨૬૪ માંથી.

રેા મનોર્થ સિદ્ધ કરવાનું યોગ્ય પાત્ર “પાર્વતીકુંવરાખ્યાન” ઉપરથી સતી પાર્વતીકુંવર જણાવાથીજ મેં મનની મોજે આવેલી કવિતા આગળ તે બાધનું પાત્ર નિવેદન કર્યું, અને તેથીજ તેમાં યથેચ્છ યશ દેનારા રંગો પૂરાયા છે. કલ્પિત વાર્તા કે આખ્યાયિકામાં કવિ પોતાની ચતુરાઈ દર્શાવવા કાવે તેવી કલ્પના લડાવી અલંકાર, ઉપમા, ઉત્પ્રેક્ષા, આદિથી પોતાના રંગમાં આવે એવા રંગો પૂરી કાવ્યને શણગારે તેમ તેનું કાવ્ય વખણાયછે; પણ ખરી બનેલી વાતમાં તો તે વાતને તાદૃશ ખરા આકારમાં દર્શાવી-તેનું ખરું ચિત્ર તેમાં બળે એવા રંગોથી પાડી આપવામાં કવિની બુદ્ધિ પ્રશંસા પામેછે, અને તેમ કરેથીજ તે વાત રસિક થાયછે.

સતી પાર્વતીકુંવરનું ચરિત્ર એક તાજે બનેલો થોડા સમય ઉપરનો બનાવ છે; જેને ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની બીજી રીતમાં વર્ણવાય તોજ તે શોભે; જેમાં નહિ છાજતી કલ્પના કે તર્ક વિતર્ક દાખલ કરવા એ કેવળ ભાટામ ઠરે. માટે તેમ ન કરતાં મેં એ બાધનું શુદ્ધ જીવનચરિત્ર તેમના પતિએ એ સતીના ગદ્યમાં રચેલા આખ્યાનને આધારે મને કાવ્યું તેમ રચ્યું છે; જેમાં વિષયની શોભા અર્થે તેમાં હજે એવા રંગ મેં મારી કલ્પનાને આધારે પૂર્યાછે. એમાં લોકચર્યા, નાતચર્યા, આદિનાં દૃષ્ટાંત મેં મારી ભતિ અનુસારે ટૂંકામાં આપ્યાં છે; જેમાં એ સતી અને તેમના પતિનાં સગાં, મિત્રા, આદિનાં નામ સિવાયનાં નામો કલ્પિત છે; ચોક્કસ સ્ત્રી છું પુરુષનાં તે નામો નથી.

પતિપરાયણ નૃવૃત્તિને માટે વિખ્યાત, કવિઓની વાણીદ્વારા

પ્રખ્યાત થયેલી પ્રાચીન સતીઓ તારામતી, સીતા, દમયંતી, દ્રૌપદી, તેમજ અનસૂયા, અહલ્યા, રેણુકા, અને નર્મદા, આદિએ પોતાનાં ઉત્તમ ચરિત્રથી જગતને જેમ ઉત્તમ બોધ આપ્યો છે તે આપેછે, તેમ પતિપરાયણ વૃત્તિવાળી આપણી આંખો આગળ થઈ યશનું ભાથું લઈ ગયેલી સતી પાર્વતીકુંવર આ ચરિત્રદ્વારા ઉત્તમ બોધદાયિની થશે, તો તેમાંજ હું મારી કૃતિનું સાર્થક માનીશ.

માનવી જીવનચરિત્રમાં તેના રૂપ કરતાં ગુણ વાંચનાર સાંભળનારનું મન વિશેષ આકર્ષે છે, તે સારો બોધ આપે છે. પાર્વતીકુંવરમાં રૂપ કરતાં ગુણ વિશેષ વસેલા હતા, અને તેથીજ તે પોતાનું ચરિત્ર તોંધાવવાને પાત્ર જણાયાં છે. એથી આ ગ્રંથમાં જ્યાં તેમના ગુણ સંબંધી વાત આવેછે, ત્યાં મેં તેમાં હજે એવું વિવેચન કરી મારી દેખાઈ પ્રત્યેની રૂઢી લાગણી દર્શાવી છે.

અમદાવાદ, સંવત ૧૯૪૬ }
આશ્વિન વદ ૩૦, દીપોત્સવી. }

શ. રા. ભટ્ટ.

અનુક્રમણિકા.

ક્ર.સં.	આબત.	પૃષ્ઠ.
૧	હું. પાર્વતીકુંવર ચરિત્રનો ઉપક્રમ.....	૧
૨	હું. પાર્વતીકુંવરનાં જન્મ, લગ્ન, ગુણ, અને કેળવણી. ૨	
૩	હું. પ્રથમ વયનો નિર્દોષ ગૃહસ્થાશ્રમ.	૪
૪	યું. પતિપ્રેમ સંપાદનની પ્રક્રિયાઓ.	૫
૫	મું. સ્વામીના અભ્યાસકાળમાં શોભાવેલું ગૃહરાજ્ય. ૭	
૬	હું. પુત્રવતી થવા પાડોશજોની પ્રેરણાઓ	૮
૭	મું. સ્વામીની સલાહથી આપેલો ઉત્તર	૧૦
૮	હું. સતીના સુધંરેલા વિચારોનું નિરૂપણ	૧૨
૯	મું. 'રા. સા. મહીપતરામનો વિલાયત જવાનો વિચાર. ૧૪	
૧૦	મું. વિલાયત જવાના વરઝોળાનું નારી આગળ નિવેદન.	૧૬
૧૧	મું. પાર્વતીકુંવરે પતિને આપેલી હિમ્મત.....	૧૮
૧૨	મું. પતિપત્નીનો વિયોગ.	૨૦
૧૩	મું. વિલાયતથી આવી સ્વામીનું સંબંધીથી જૂદા રહેવું. ૨૧	
૧૪	મું. સતીનો પતિ સાથે રહેવાનો આર્જવ.....	૨૩
૧૫	મું. લોકચર્યા.	૨૫
૧૬	મું. નાતચર્યા.	૨૭
૧૭	મું. નાત પરનાતનો તિરસ્કાર અને સસરાનું મૃત્યુ. ૨૮	
૧૮	મું. સસરાની ક્રિયામાં નાતનું નડતર	૩૦

- ૧૯ મું. ઘૈર્ય આપી સતીએ સ્વામીનું કરેલું સાંત્વન. ...૩૨
- ૨૦ મું. પતિએ સતીનો માનેલો ગુણુ ...૩૪
- ૨૧ મું. પતિપત્નીનું ઐક્ય, અને તેમના સુધરેલા વિચાર. ૩૬
- ૨૨ મું. અમદાવાદનો અનુભવ૩૭
- ૨૩ મું. સ્ત્રી કેળવણીમાં સતીનો સ્તુત્ય પ્રયત્ન.....૩૯
- ૨૪ મું. મિસ મેરી કાર્પેટર, મિસિસ ન્યુન્હામ, આદિ
સાથે સ્નેહ.૪૧
- ૨૫ મું. અમદાવાદમાં ઓપાવેલું ઘરસૂત્ર ને એ પુત્રોનું
વેવિશાળ.૪૩
- ૨૬ મું. જ્યેષ્ઠ પુત્રની સ્ત્રી સૌં. શૃંગારની કેળવણી. ...૪૬
- ૨૭ મું. પાર્વતીકુંવરના સદ્ગુણુ૪૮
- ૨૮ મું. પાર્વતીકુંવરનો પ્રાર્થનાસમાજમાં પ્રવેશ.૪૯
- ૨૯ મું. પાર્વતીકુંવરનો આખરનો મંદવાડ.....૫૨
- ૩૦ મું. પુત્રો તથા વહુને છેલ્લો બોધ..... ૫૫
- ૩૧ મું. સતીનો સ્વર્ગવાસ૫૬
- ૩૨ મું. પુનરવલોકન અને ચરિત્રમાહાત્મ્ય. ... ૫૮

પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર.

કડવું ૧ લું. રાગ ધનાશ્રી.

“અદ્ભુત લીલા રાસ વિરાજેછ.”—

એ દેશી.

આરાધીને હું શ્રી અવિનાશીજી, પ્રણમીને પૂર્ણ પ્રકાશીજી,
વંદીને તે વિશ્વવિલાસીજી, સતિચરિત્ર રચું ઉદ્ધાસીજી. ૧

ઢાળ.

ઉદ્ધાસ ઉરમાં આણિને, સતિ પાર્વતીનું ચરિત્ર,
સંક્ષેપમાં સંભળાવું સધળું, શુણે માનવમિત્ર. ૧

કર્ણિકાળમાં કામનિયો કાળે, કલ્પવૃક્ષ સમાન,
સાધન શુભ સંજવાનું તે છે, ન મળે એ સમ આન. ૨

પુરુષને પણ પૂર્ણ રીતે, મનન કરવા જોગ,
કુળવતી સતિચરિત છે, ભાગવા ભ્રમણારોગ. ૩

જેના ગુણ ગણિ રાખિ હૃદયે, ધારિ તેનું ધ્યાન,
તેના પતિએ ત્રીઠિ તે પર, રચ્યું એનું આખ્યાન. ૪

પાર્વતી ગુણનું પારિજાતક, વાળ્યું મહિપતરામ;
હું વાસના તેની વિસ્તારું, રાખિ ઉરમાં હામ. ૫

હું કસ વગરજો રસરહિત, સ્થુળ બુદ્ધિનો હું ઠોઠ;
મતિ વિના ગતિ સતિગુણ કથવા કંઈ હલાવી હોઠ. ૬

પવન ચંદનવનયિ વહેતો, વખાણે જનજાત;
 ગુણકથન ગુણિ જનનું તેવું, વખણાએ ભલિ ભાત. ૭
 એવું જાણી હર્ષ આણી, લાગિ શક્તિ વિચાર,
 પવિત્ર પ્રમદ પાર્વતીના દામું ગુણ ઉદ્દગાર. ૮
 જેના ગુણનું ચરિત્ર ચાર, કંથે રચિયું રીઝી,
 અહો! ભુતજામાં ભામની, સતિ જેતાં ન જડે બીજી. ૯
 તેવિનું હું આ તકે, જીવનચરિત્ર કહું કોડે:
 છે.ઉચિત અહિપતિ* ઉચરવાને તદ્દપિ કહું એક મ્હોડે. ૧૦

કડવું ૨ જું. રાગમાર.

“ઓખા કહેછે શુણને સાહેલી, લાવ નાથને વહેલી વહેલી.”—

એ દેશી.

તાપોતટપર પુર રઢિયાળું, ‘સુરત સોનાની મૂરત’ વાળું;
 તેમાં નાગર ગૃહસ્થનિ નાત, વડનગરી છે શુભ વિખ્યાત. ૧
 એમાં સંવત અદાર સલાશી, માર્ગશીર્ષ વદ એકાદશી,
 મહેતા સાહેબરાયજી ઘેર, પાર્વતી જનમ્યાં શુભ પેર. ૨
 મંછાગૌરીકદર અવતરિયાં, જેણે કુળ અજવાળાં કરિયાં;
 ત્રીજાં સાહેબરાયનાં તનયા, હતાં પાર્વતિ બીજાં ઉમયા. ૩
 પાર્વતી પાર્વતીસમ પુતીત, પતિપદમાં જેનું શુદ્ધ ચિત્ત;
 ઉમા થકિ અદકો ગુણ એક, હરહરિત જણાણો વિશેક. ૪
 દક્ષતાત ગૃહે યસ જાણી, ભવાની હઠે પૂર્ણ ભરાણી;
 નાથે ના કહ્યું પણ નવ માની, સતિ સંચરિ મતિ ધરી પા’ની. ૫

* શેષનાગ. (હજાર મુખવાળો જે શેષ તેને કહેવા યોગ્ય છે.)

- સીતા વન વસી મન નવ માર્યું, કરાવવા કંથથી નિજ ધાર્યું;
માયાત્રી મૃગચર્મને માટ, નાથને ઉપગ્નવ્યો ઉચ્ચાટ. ૬
- એવું કામ કદા આ સતિયે-કર્યું ન હતું જાણવ્યું જેને પતિએ;
જનમાં વસી મન વશ રાખી, રહ્યાં પાર્વતી યદ્દરિપુ* પાખી. ૭
- પતિવૃત્તિને દૃઢ અનુસરિયાં, પીડ પ્રૌઢ પડે નવ ડરિયાં;
નાથની બની નૌકા સારી, ઇચ્છિત કાંડે મૂક્યા ઊતારી. ૮
- ચાર વર્ષની વયમાં માતા, દેવલોક ગયાં સુખદાતા;
માતામહિ મણિકુંવરે જેનું, પછી જાતન કર્યું શુભ એનું. ૯
- પાંચમે વરસે તેહ પરણી, જેની ક્ષેશરહિત હતી કરણી;
તોતનો પ્રેમ પૂરણ પામી, વેદના એથિ ઉરની વામી. ૧૦
- ગાનતાનમાં તાતજી પૂરા, બુદ્ધિમાન હતા બહુ શૂરા;
ફારસી કવમે વિખ્યાત, વહેમની માનતા નવ વાત. ૧૧
- ગુણ જોઈના તનયા મધ્ય, ઝગકી ઊડ્યા જેતાં સઘ;
વડીઆઈએ મહાત્મ વધારી, દૌહિત્રીને સઘ સુધારી. ૧૨
- લખતાં વાંચતાં લખ ગાતાં, શીખવ્યું નવ થાતાં તાતાં;
દ્રુવાખ્યાન મામેરું જોડે-કર્યું પાર્વતીકુંવરે કોડે. ૧૩.
- ઐખાહરણ નળાખ્યાન સાંરે, શીખી દશમ વાંચવા વાર;
મહિમન શિવકવચ સંસ્કૃતમાં, શીખવ્યાં માતામહિયે તે તકમાં. ૧૪
- આદિલહૃદય હૃદય કર્યું જેણે, વિસ્તાર્યું જ્ઞાન વળતી એણે;
જ્ઞાનપણમાં કાન એક પાક્યે, પીડ પરમ સહી વિધિ વાંકે. ૧૫

* છશત્રુ—કાળ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, અને મત્સર એ છ
વિકાર. † નરસિંહ મહેતાનું મામેરું.

કાન માયું કોણું થઇ અશાત, વૈધ શંભુરામે કીધ શાત;
પણ વિરપ એથી શિર થયું, નાસુર પાછલે ભાગે રહ્યું. ૧૬

વળણ.

તાલ પડી નાસુર હતું, પણ શિર વેણું* વિશાળ
વાળી શોભિત શિયળની, ન ચઢ્યું એપર આળરે. ૧

કડવું ૩ જી. રાગ મેવાડો.

“વડી વેવાણ રિસાયાં જાણી, લલિમજી પાસે આવ્યાંજ.”—
એ દેશી.

રાવ સાહેબ મહિપતરામનિ, પત્ની પરમ પુનીતજ,
સંસાર નિજ શોભાવા લાગી, પાર્વતિ રૂડી રીતજ. ૧
સાસુનું સુખ એહ સતીને, ન હતું મૂળધિ માંડીજ;
કંથને મેલી સવા વરસના, મરણ શરણ થયાં માંડીજ. ૨
એકજ વર્ષે મોટા ન્હાની વયના વર વરી છોટાજ;
તોપણ તે શું લાગી લગની, ગુણ ગ્રહી મનશું મોટાજ. ૩
ભણતા ભવના સાથી તે તક, ભવ આ ભામા કેરોજ;
સાસુ વિના સુખ માંહે ન હતો, પણ ગુણ ગ્રહો ધણેરોજ. ૪
સ્વામી કે સાસરા પક્ષીની, વાત હિણી ચા વનિતાજ;
સ્વમે પણ ઉચરી નવ જાણી, પરવશ દિન બહુ વીલાજ. ૫
વિનયગુણે વશ કીધા સ્વામી, ક્ષમાખડગથી દ્રેષજ

* જોકે તાલ પડવાથી શિર વિરપ થયું, તોપણ તેણે શિયળમતની
મોટી વેણી પોતાને મસ્તકે વાળી શોભા ધારણ કરી. એ વેણીમાં
કોઈપણ આળ રૂપી મેલ ભરાયો નહિ.

કાંપી નાખ્યો આ કામનિયે, કાંપ્યો એથી ક્લેશજી. ૬
 બરવું શીવું ભાત ભાતનાં—શીખી પાક નિપાવાજી,
 જે તકમાં આ જીવતીજીવન, લાગ્યા શાળે જવાજી. ૭
 વીશ વર્ષની વામા થઈ પણ, આવ્યું નવ સીમંતજી;
 માન ધટ્યું આ માનનિ કેરું, તોપણ રહિ નિશ્ચિંતજી. ૮
 ખટપટ ખોટીમાં ખશિ ન પડી, વંઝાપણભય આવ્યેજી;
 જે તકમાં જીવતી એ ભયથી, નાચે જેમ નચાવેજી. ૯
 ધંત્ર મંત્ર ને જાદૂ ટોણાં, તુચ્છ ગણ્યા ગુણવતિયેજી;
 આધાથી ન બંધાઈ કદા, શુર જણવ્યું સાચી સતિયેજી. ૧૦
 મનના વહેમ વિદારી નાખ્યા, પ્રભુ આસ્થાઅસિ* ધારીજી;
 પતિને તોપ પુરો ઉપજાવ્યો, સંતોષ ઉર શણગારીજી. ૧૧
 વરતી વરગજી વનિતા ચાલી, જ્યાં લગિ પિયુ પરતંત્રજી;
 સાહારીમાં મહા સુખ માણી, ચક્ષવ્યો ધરનો તંત્રજી. ૧૨
 વળણ.

ચક્ષવ્યો ધરનો તંત્ર ચાર, ચતુરા ચિત દેઈ ધણું;
 ધણિધંધે શુભ, સહાય આપી, વખાણ કરું શું તે તણું. ૧

કડવું ૪ થું. રાગ ચોપાયાની દેશી.

“વેશંપાયંનં એણિ પેર જોહ્યા, શુણુ જનમેજય રાય.”—
 એ દેશી.

અંગ્રેજી રકુલમાં મોનીટર, નાથ પ્રથમ નીમાયા,

* તરવાર—પ્રેમશ્વરની આસ્થાથી તરવારથી મનના વહેમ
 કાંપી નાખ્યા.

- ચાર રૂપિયાને દરમાથે, સતિના સાસુજાયા. ૧
- ચૌદ પગારે આસિરદંટનિ, નોકરિ મળિ પછિ ત્યાંહે; ૨
- વિચાર સુધર્યા કેળવણીથી, બળ્યા સુધારા માંહે. ૩
- એથી નાથ તણી નિંદા, કુળવનિને કાને આવી;
- તોપણ પણ નવ ચૂકી ચતુરા, પતિપક્ષે ચિત લાવી. ૪
- કેળવણી માહાત્મ્યે મહિલાની તુલના કીધી કંથે;
- પરણીને પ્રિય પ્રાણ ગણી, પતિ પળ્યા પ્રેમને પંથે. ૫
- દારાને દાસી ગણવાદિક; અણસમજણ ગદ્ય નાશી;
- માનનિ સાચી મિત્ર અહો ! ઉર વિચાર સુધર્યે ભાસી. ૬
- પતિ સંગતથી પાર્વતીના વિચાર સુધરવા લાગ્યા;
- ધર્મ વિષેના દૃઢ કીધેલા, તે નવ તરતજ લાગ્યા. ૭
- તંદ કરી નવ તે પર નાથે, બળ બદલાવા કીધું;
- નમ્ર ગુણે નારિયે નાથમન, નિજમાં વાળી લીધું. ૮
- લોકહીતમાં એ લક્ષના, પતિ કામ લાગિ એક લક્ષે;
- રાજ રાખે નીજ રંમણને, રહિ પૂરી તે પ્રક્ષે. ૯
- સૂરતમાં “પરદેજગાર” નીકળતું માસિક પત્ર,
- તંત્રી તેના નાથ નિમાયા, લાયક લેખર્થ તત્ર. ૧૦
- તે જનહિતના કામે કામિનિ, કંથ કામમાં કોડે,
- પત્ર વ્યવસ્થા કરવામાં, વળગે કામે પતિ જોડે. ૧૧
- તરુણાવસ્થામાં તારુણિતન, બહુ રીતેથી બગડ્યું;
- દાંત પડ્યા નબળા, દમ ઉધરસ વળગી વપુને* રગડ્યું. ૧૨

પણ નવ મંદ બની એ અબળા, સ્વામી સુખ દેવામાં;
આનંદ ને હિસાહ ધર્યો અતિ, પતિની શુભ સેવામાં. ૧૨
વળણ.

સેવામાં આનંદ માની, સૂરતથી મુંબઈ જવા
ધમ્મજા જણાવી અતિ ઘણી, ધણિની સુખદાતા થવા. ૧

કડવું ૫ મું. રાગ ગરબીનો.

“અલબેલિરે અંબે માત, જોવાને જઈએ.”—

એ દેશી.

સ્વામી સુખ દુખની જાણ, શુભ સતિ પારવતી;
પતિ એજ પોતાનો પ્રાણ, ગણતી જ્ઞાનવતી. ટેક.
એલિફ્ટન કાલેજે મુંબઈ, રવામિ ગયા જે વારરે,
ધમ્મજા જણાવી હૃદયતણી ધણિ, થઈ પોતે તૈયાર. શુભસતિ ૧
ધરંદ્રમનિ હરકત હરવાને, કામનિ ધરિ અતિ કોડરે,
અભિલાષા દર્શાવી પૂરણ, જવા જીવન જોડ. શુભ સતિ ૨
એથી અભિરુચિ જાણિ શ્વસુર, સતિ મોકલિ નિજ સુત સાથરે;
ધરંદ્રાંડયું મુંબઈમાં જોણે, સ્થિતિ અનુકુળનિજ નાથ. શુભ સતિ ૩
જોતાં વય એકવીશ નવર્ષની, પણ લક્ષણ બત્રીશરે
ભાશ્યાં, તે શું સુખી ન કરી શકે, પોતાનો પ્રિય ઈશ*. શુભ સતિ ૪
સ્વતંત્રતાથી ધરનું સૂત્ર ચલવતાં બળકી જેહરે;
રાત્રિ વિતે રવિ કિરણ પ્રસારે, એ રિત દીઠી એહ. શુભ સતિ ૫
સત્ર પતિ એ થકી થઈને, કીધી નીજ પ્રધાનરે;

* પતિ-ધણી.

હહાપણુ દેખી કદી ન ઉવેખી, આપ્યું પ્રતિદિન માન. શુભ સતિં ૬
 પ્રાતસમે પ્રભુનામ સ્મરી, સતિ વળગતિ ધરને ધંધરે;
 સૂતી નહિ દિનમાં આ દારા, આંધ્યો એવો અંધ. શુભ સતિં ૭
 ધરનો પાયો એ એ ગુણુથી, નાંખ્યો નિર્મળ નારરે;
 આળસનો પ્રથમેથી એણે પૂર્ણ કર્યો સંહાર. શુભ સતિં ૮
 કરકસરે ધર-નાવ ચલાવા, બની સુકાની સારરે;
 પિયુને આળ કરું નવ આવે, ત્યમ ખેડ્યું સંસાર. શુભ સતિં ૯
 સ્વચ્છ હૃદયની સ્વચ્છ રાખતી, ધરને ધર શણુગારરે;
 પિયુને પ્રીત પુરણુ ઉપજવા, સદા રહે તૈયાર. શુભ સતિં ૧૦
 નાહિ ઘોષ આ નિર્મળ નારી, જપતી પ્રભુના જપરે;
 રાંધતાં પણુ રટતી રામા, જેનિ હતી ઉર છાપ. શુભ સતિં ૧૧
 સૂર્યપૂજા પર શ્રદ્ધા એના ઉરની હતિ ભરપૂરરે;
 હરિ હર દેવી દેવાદિક જેના દિગ્ગથી ન હતાં દૂર. શુભ સાત્ત ૧૨
 પાકક્રિયામાં પકવ બનેલી, રાંધિ રૂડિ રસોધરે;
 પિરસે પતિને પ્રેમ ધરીને, રહે હરખે મુખ જોષ. શુભ સતિં ૧૩
 એ રીતે પોષે આ બાળી, પતિને રૂડી રીતરે;
 ઉત્તમ પાકે ઉદર અને ચતુરાધયે પૂરણુ ચિત્ત, શુભ સતિં ૧૪
 અવકાશે શુભ ભરવું શિવવું, ગાવું હરિગુણુ ગાનરે;
 વાંચવું સાંચવું જ્ઞાન એ કરતી, ધરે ન બીજે ધ્યાન. શુભ સતિં ૧૫
 કુવડ અને કુત્રટાના ગુણુની, હતિ એમાં અતિ ખામીરે;
 સુધડ અને સતિના ગુણુ સધળા પૂર્ણુ રિતેથી પળી. શુભ સતિં ૧૬
 નાથસ્થિતિ સુધરી ધન મળતાં, પણુ ન ધર્યું અભિમાનરે;

જોકે જર જીવતી કર આવ્યો, પણ નવ ભૂલી ભાન. શુભ સતિ ૧૭

વળણ.

ભાન ભૂલી નવ ભામતી, મંત્ર તંત્ર પર મોહિ;
ચતુરા ચોવિશ વર્ષની, પ્રસન્ના વિણની હોઈરે. ૧

કડવું ફ કું. ચોપાયાની દેશી.

પાર્વતિને પાડોશણિયો, બહુ વિધના વહેમે ઠેલે;
પણ પકવ વિચારતણી તારુણિ, પગ નવ આગળ મેલે. ૧

નિજ પાડોશી ગોર ઢાંગમાં પહોંચેલો પાખંડી,
મહિમા તેનો પાડોશણિયો આવી ઉચરવા મંડી. ૨

“બાધ પાર્વતી ! શું કહું તમને, એ બ્રાહ્મણ છે એવો;
વાંઝણિમેણું તરતજ ટાળે, છે પરમેશ્વર જેવો.” ૩

ખીચ કહે “બધ એ ભટજીની છે છતરાતી છાપ;
મંત્રપાણિ એનું અજમાવી જુઓ જક તજ આપ.” ૪

ત્રીજ કહે “જક શાને કરવી, તક આ જય રૂપાળી;
ચટ મૂકી ભટ-પાણી પીને, થા બધ બાળક વાળી !” ૫

ચોથી કહે “ચતુરનાં બૈયર, હોય ચીકણાં ઝાઝાં;
વાયું એ નવ કરતાં હાર્યું-કરે વગાડી વાળાં.” ૬

કહે પાંચમી “પાંચ કહેલું, માનવું તે છે સાઈ;
એકલહકું માનવિ અંતે, સૌનું થાય અકાઈ.” ૭

આમ મંડિ પાછળ માનનિયો, માલ બતાવી મોટો;
ગોરે આપ્યું વ્યનજ આવી, “દઉ ન દિકાસો ખોટો. ૮

મંત્રપાણિ પીધા પછિથી, તણ માસે આશા થાશે;”

બટ કહે “બ્રાંતિ તજીને પીજો, ભવની ભાવઠ જાશે.” ૯
 રોજ કોરણી થાતી તેમાં, થયો આજ બહુ તંત;
 પાછળ લાગી પાડોશણિયો, ખરી ધરીને ખંત. ૧૦
 આરે પાર્વતિકુંવર ઊચર્યાં, “બહુ સાઈ મુજ જેનો;
 પતિને પૂછી આપિશ ઉત્તર, મત ઝટપટ લઈ તેનો.” ૧૧
 કહે ભામાઓ “અરે ભાયડા, બાધ શું સમજે એમાં;
 ગાંડાં શાં એવાં કાઢો છો, ગુપ્ત કામ છે તેમાં.” ૧૨
 “અરે ગુપ્ત મેં આજ સુધીમાં, કશું નથિ રાખ્યું તેથી;
 અને વળી નથિ રાખ્યું મારે, અણુજાણ્યું કશું એથી. ૧૩
 માટે મળિ તેમને પછીથી, આપિશ ઉત્તર એનો;
 નથિ અપમાન તમાઈ કરતી, ક્ષમા કરો હવે જેનો.” ૧૪

વળણ.

જેનો ક્ષમા કરો તમે, એમ કહી પતિપાસ;
 બન્યા બનાવ તણી બંધી, કરિ વારતા પ્રકાશરે. ૧

કડવું ૭ મું રાગ ધનાશ્રી.

“જોખલે પંડગે પત્રજ આપ્યું, મજ્જેતાજીને હાથજ.”—

એ દેશી.

“પાડોશણો પ્રિય કહે છ આપણી, ફરિ ફરિ મુજને એવુંજ;
 વંઝામેણું ભાગવું હોય તો, કર તું કહિયે તેવુંજ. ૧
 ગોર અમોરી નાત તણો છે, ધલમી પાકો એવોજ,
 કામ કરી આપેછે ઝટપટ, જેને મનોરથ જીવોજ. ૨
 બહુ ધર પારણિયાં બંધાવ્યાં, એણે પાછ નિજ પાણીજ;

વંશ જતા કંઈ કેરા રાખ્યા, વ્યર્થ ન જેની વાણીજી. ૩
 માટે તું તેનું મંત્રેલું પાણી-પી પછિ થાને પનોતીજી;
 આળસમાં દિન કાં કાઢેછે, રહિશ વિલે મુખં જેતીજી. ૪
 હઠ કરિ ભોળી ભામનિયો, બહુ મુજને વ્યર્થ ભમાવેજી;
 એકેનો ઉપદેશ મને પ્રિય, અંતરમાં નવ ભાવેજી. ૫
 ભાવિ પ્રમાણે સર્વ બનેછે, દૈવેચ્છાબળ મોટુંજી;
 મારા મનમાં દૃઢ છે એવું, છે બીજું સૌ ખોટુંજી. ૬
 હરિ ઇચ્છાવચ્ચ તૃણ નવ હાલે, ખેલ છે સઘળા ખોટાજી;
 જન્મ મંત્રના કરનારા જન, બાણું ઠગ છે મોટાજી. ૭
 પણ પૂઠળ થઇ લાગી બાધઓ, પાત્ર પેલાનું પાણીજી;
 ઉત્તર શો વાળું હું એમને? છું અતિશે અકળાણીજી.” ૮
 નાથ કહે તવ “હું સન્નારી, એનો ઉત્તર છે ખાસોજી;
 ખોંખારીને તે ઝટ આપો, અંતર નવ અકળાશોજી. ૯
 દાકતર* ભાઉને પાણિ બતાવી, મત તેનો મહિં લેવોજી;
 હા તે કહેતો પીતું મારે, ઉત્તર દેવો એવોજી.” ૧૦
 રૂચિ વાત વનિતાને હૃદયે, માર્ગ ગણ્યો એ સીધોજી;
 પાડોશણોને પિયુને કહેલો, ઉત્તર ઝટપટ દીધોજી. ૧૧
 તવ તે બોલિયો “પીટયા દાકતર, સમજે શું તે એમાંજી;
 ગાંડા છો બાધ જળ જરિ પીતાં, જાયછે શું કહો તેમાંજી? ૧૨
 ચાંગળું પાણી માસ ત્રણ લગી, પીતાં સુખિયાં થાશેજી;
 મંત્રનાર છે બ્રાહ્મણ, પાણી ચોખું, નવ વટલાશોજી. ૧૩

પહેલેથી નથિ પાછ આપવી, કરજો અર્થ સરે રાજીજી;
 દૂધમાંથી પોરા શા કાઢે? આ'વાં શાં છો પાજીજી” ૧૪
 પાર્વતિકુંવરે પાકો ઉત્તર, દઢ રહિને તવ આપ્યોજી;
 “ઈશ્વરનો નિયમ કો કાળે, કોથિ ન જાય ઉઘાપ્યોજી. ૧૫
 મંત્રથિ છયાં છોરૂં થાય તો, રાણી ને શેઠાણીજી
 વાંઝણિયો નવ રહેજ કદાએ, વ્યર્થ વસોવો પાણીજી. ૧૬
 વામા દુખની વિપત્તિયોમાં, વંઝા દુખ નથિ નહાનુંજી,
 તે ટાળવા આજ જે જે કરવાં, તે પ્રભુચોરી માનુંજી.” ૧૭

વળણ.

માનું પ્રભુચોરી હું એમાં, એમ કહિ ન પાણી પીધું;
 વિશ્વાસ વિશ્વાધીશને કરિ, સતિનું કારજ સીધું. ૧

કડવું ૮ મું. રાગ રામઘ્રી.

“નળને નિંદો પ્રમદા દાધોજી.”—

એ દેશી.

મંત્ર વિણુ ઈશ્વરને તંત્રજી, બાજિ સુધરી આ બાધની સ્વતંત્રજી;
 આસ્થામંત્ર હરીનો ફળિયોજી, તેથિ પાર્વતિનોદિત વળિયોજી. ૨

ઢાળ.

દિન વળ્યો ત્રણ માસમાં, એ વારથી નિર્ધાર;
 સુકાનું લીલું કરે, નિજ કૃપા વડે કર્તાર. ૧
 મંત્રપાણી આણિ આસ્થા, પિધું હોત આ નાર;
 “કાકતાલીયન્યાય” થી, સતિ લેત અવળો સાર. ૨
 કર્ત્તાકળાનિ અજાણુ રહેતાં, તૂત માનત સાચું;

સતિમતી વિક્ષેપ પામ્યે, કામ રહત અતિ કાચું. ૩
 પારસ તજ પત્યરશું પ્રીતી કરત નિર્મળ નારી;
 પણ પણ રાખી પ્રભુ શુભ તેનું, પડતિ નરક ઉગારી. ૪
 પરમેશ્વર પોતાનાં જનને, કસી પૂરી પેર,
 અડીવેળે સહાય આવે, કરી તેપર મહેર. ૫
 મહેર કરી આ માનની પર, ઉદર ગર્ભ ઉછેર્યો;
 મહિમા પુરણ જણવી પોતાનો, સફળ કર્યો સતિકેરો. ૬
 શુકન મુદ્દર્ત નવ ગણુતિ સાચાં, સ્વામિસંગતિ પામી;
 ભૂત જાદૂ મૂઠની, બ્રમણા ભલી વિધ વામી. ૭
 તેલિયા* ને વળિ ટેલિયા, ઠેલિયા જેણે દૂઠાં;
 વ્યતિપાત વૈધૂત વાર વહેમની વાત જાણી જાઠ. ૮
 કરસનદાસને “સત્ય પ્રકાશ” પ્રકાશ અંતર કીધો;
 જે ટોંગી† મારગ ધર્મનો તે તુર્ત ત્યાગી દીધો. ૯

* સુરતમાં એક વેળા એ બાઈને આટલે એક તેલિયોરાન
 આવીને બેઠો હતો; તેને એમનાં કાકીજીએ બોલાવી પૂછ્યું કે—
 આ વહુને છોકરાં કેમ થતાં નથી? તેલિયો કહે—નવ પૈસા, નવ
 શેર આટો, નવ પાશીર ધી ગોળ, પાળી, સિંદૂર, લીંબુ, ને પાણી
 લાવ; છોકરાં અઠકાવનારો પકડી આપું. પાર્વતીકુંવરે તેને
 કાઢી મૂક્યો. તેણે કહ્યું—તું છ માસમાં આંધળી થઈશ. આથી
 એ બાઈનાં બેમ વગેરે બેરાં ડરી ગયાં પણ એ બાઈ નીડર
 રહી હતી. † ઠેલ્યા—ગણુકાર્યો નહિ. ‡ પોતાના આપીકા ધ-
 મ ઉપરથી આસ્થા ખરી નહોતી, પણ ધર્મનો જે માર્ગ ટોંગી
 અને અનીતિ વાળો એમને કરસનદાસ મૂળજના પત્ર દ્વારાએ જા-
 ણાશે તે માર્ગ ત્યાગ કર્યો. આ સમયે કરસનદાસે “સત્યપ્રકાશ”
 દ્વારા વલ્લભાચાર્ય ઉપર બહુ ઉપાડ કર્યો હતો.

યુદ્ધવર્ધનકન્યાશાળે, કામની ધરિ કોડ,
 જાતી પરીક્ષા કારણે, મન તણે ઉજવળ મોડ. ૧૦
 પતિપર ઉદાર આ દાર રહેતી, તન મન ધનથી પૂર્ણ;
 નિજ પદલું પતિકામ દેવા થઈતિ આતુર તૂર્ણ.* ૧૧
 સાધારણ સતિચરિત આર, યથા યોગ્ય સંક્ષેપ
 સાર ગ્રહિ ગ્રહિ અત્ર દાખ્યાં, વર્જિ મનવિક્ષેપ. ૧૨
 પણ પતિસુખદાયિનીની, વાત હવે કહું મોટી:
 કસ જાણાવ્યો આ કામની, ચઢિ પૂર્ણ દુઃખ કસોટી. ૧૩
 વળણ.

કસોટી દુઃખ ફેરિ ચઢી, ધણિ દુઃખની થઈ હાલ;
 સંકટમાં સરશી રહી, વધારિ વનિતા વહાલરે. ૧

કડવું ૮ મું. રાગ દેશાખ.

“ જોલ્યો નાગ કરી પરણામ, માડું કરકોટકછે નામ.—”

એ દેશી.

મૂળથી આ મહિલાના સ્વામી, પદ કેળવણી તણું પામી,
 જશ પામ્યા હતા અતિ સારો, હતાસુધરેલ જેના વિચારો. ૧

* જલદી-રા. સા. મહીપતરામ કોલેજનો અભ્યાસ પૂરે
 કરી “લોકલાસ” માં દાખલ થયેલા ત્યારે ત્યાંના પ્રોફેસર રીડ
 સાહેબની તેમના ઉપર પૂર્ણ કૃપા હોવાથી, તેમને સોલિસીટરના
 “આર્ટિકલ ક્લર્ક” કરવા ઈચ્છા જણાવી હતી. એ કામમાં
 રૂ. ૪,૦૦૦ પ્રથમ ખર્ચ તા પડેછે, તે માટે પોતાનું સઘળું ક્ષરણું
 આપવા એ બાઈ તૈયાર થયાં હતાં.

- તેથી સાહેબ હોપ સુખણુ, હતો જે કેળવણીનો ભાણુ,
ખંતી ખેપી સુધારાનો સાર, હતો ઇન્સ્પેક્ટર એ વાર. ૨
- તેણે ઉત્સાહ ઉરમાં આણી, પાર્વતીપતિ યોગ્ય પ્રમાણી,
વાત કહિ અતિ વહાલ વધારી, કેળવણીરીત દેવા સુધારો. ૩
- “જાઓ ઇંગ્લાંડ મહિપતરામ, જુઓ ત્યાંનું કેળવણી કામ;
શિક્ષણરીત ત્યાંની સર્વત્ર, શીખી દાખલ કરી દો અત્ર. ૪
- એથી લાભ થશે બહુ સારો, થાશે કેળવણીમાં સુધારો;
ખર્ચ થવાની હરકત હરીશ, લાભ તમને હું સારો કરીશ.” ૫
- વિચારી ઉત્તર દેવા કહીને, કહ્યું કામની પાસે જઈને;
“શુણુ શાણી હે મુજ ઘર રાણી, ઉત્તર આપજે કહું તે પ્રમાણી.” ૬
- એમ કહીને હોપકથનનો-સાર-ભાખ્યો જણવિ મત મનનો;
તવ તારુણી વાત વિચારી, હા વાળવા વાણિ ઉચારી. ૭
- તેમી હી કહી હોપને જઈને, સાવધાન સારી રિત થઈને;
ગુપ્ત રાખિ આ ગુહાનિ વાત, જણુ ત્રણે આ તક ભલિભાત. ૮
- ગુજરાતીશાળા-પરીક્ષક-હતાં મહિપતરામ તે તક;
અમદાવાદ રહેતા સારે, વાત બનિ આ બંધી હતિ જ્યારે. ૯
- નરનારી આ નર મોઝાર, પામ્યાં વસિ થોડું પ્રેમ અપાર;
મૈત્રિ સારાં કુટુંબનિ સાથે, કીધી પાર્વતિયે નિજ હાથે. ૧૦
- પાડોશી તણી પ્રીત વધારી, પાર્વતિયે સુસ્નેહ સમારી;
થઈ બહુ પ્રમદા તણી ખ્યારી, વશિકરણ વિનય તણું ધારી; ૧૧
- નિજ માસના વનિતા વિસ્તારી, પતિસહ નડિયાદ પ્રધારી;
નાથ બદલી ખેડાભાગ માંહી, થાતાં આવયું પડિયું આંહી. ૧૨

વળણ.

આવતું પડિયું આંહિ પછીથી, બનિયું શું વૃત્તાંત?
ભાખું તે હું ભાવથી, શુણુ જો થઈ સૌ શાંતરે. ૧

કડવું ૧૦ મું. ચોપાયાની દેશી.

અમદાવાદ વિભાગથિ બદલી, ખેડાવિભાગ માંહી-
યાતાં નાથનિ સાથ સુનારી-આવ્યાં નટપુર* ચાહી. ૧
એ અવસરમાં હોપ તણે આવ્યો પતિ ઊપર પત્ર,
જવા વિલાયત તણિ મતલબનો, આટોપી સૌ અત્ર. ૨
તેથી તારુણિસહ સ્વામી-સૂરત જઈ ત્યાં તે મૂકી;
ખુંખઈ મામ ધરીને ચાલ્યા, સ્નેહવેલ કરિ સૂકી. ૩
પણુ પણુ પતિનું રાખનારિ સતિ, અતિ મન વ્યાકુળ હોતાં,
વાત ન આ કો આગળ કહિ જરિ, પાનીએ ચિત પ્રેતાં. ૪
પણુ અદૃશ્ય પાંખાણિ વાતનો, યાય ન કરતાં થોભ;
વિચરે દાટી હોય તોય જ્યમ, જય બિલાડી મોભ. ૫
કેળવણીખાતાના ઉપરી, હાવડે ધરિ હેત,
પાર્વતિ-પતિને જવાનો, કરવા માંડ્યો તે વેત. ૬
પણુ ઊપડવા પહેલાં ઉપડી વાત પ્રાંત આ આખે;
“મહીપતરામ વિલાયત જાએ,” જે તે મુખથી બાખે. ૭
ખળભળિ નાગરિ નાત બધી, ગુજરાતે પેઠો ધોળ;
ચતુર જતો. પણુ ચિકણા થઇને કીધી ચોળાચોળ. ૮

નાત બહાર કાઢવા નાગરો, કમરો કસવા લાગ્યા;
ભડકણુ મિત્રો અભિયાના, ભડકણુ થઇ એથી ભાગ્યા. ૯
સગાં સાગવાં થવા આગવાં, વેણુ ઉચરવા લાગ્યાં;
વજ્રખાણુ વાઝોનાં વનિતા-હૃદય વિષે જઇ વાગ્યાં. ૧૦

ક્ષત્રીજી પાર્વતિ કરાં, તેને નિજ સાથે લઇને
ઝટપટ મુંબઇ જઇ પહોંચ્યાં, અટકાવા અધિરાં થઇને. ૧૧

ઉપદેશી ભત્રીજાને, અડચણુ બહુ વિધ બતલાવી;
કાંતા* પછિ નિજ કાંતા પાસ, એકાંતે પહોંચી આવી. ૧૨

નાથ કહેછે હે નારી, મારી હિંમંત છે છૂટી;
દેખેછે તું નિજ દૃષ્ટે, દશ દિશમાં જવાળા ઊઠી. ૧૩

નવું કામ છે આ તેથી, છે નવાઇ જનમાં ફેલી;
સાહસ મોડું કરવું મારે, રે! શિર આધું મેલી. ૧૪

જોશમ એમાં છે અતિ ભારે, સોસવું પડશે તારે;
અરે! કાંકરો ફાઢિ નાખવા, ઉલટી વર્ણો ચારે. ૧૫

સગાં મિત્રથી કોઇ રીતની, ન થશે પાકી પક્ષ;
વનિતા! વ્યવહારે વિપત્તિનાં, ઉગશે બાવળવૃક્ષ. ૧૬

નોંકા ન્હાની નમ્રિણી† આપણી, દુસ્તર દરિયો તરવો;
સાપે છછુંદર સાહ્યું છે, હવે કહે શો વિચાર કરવો? ૧૭

વળણુ.

કરવો શો વિચાર હાવે મત દો ધારી ધીર;

* સ્ત્રી-પાર્વતીકુંજ. † કંથ-મહીપતરામ. ‡ પોતાના પક્ષના
સુધારાવાળા મુઠ્ઠીભર છે, અને તે સામે વિરુદ્ધ પક્ષનો મહાસા-
ગર બાળે છે.

સ્વામીસુખદાતા તદા, ઉચ્ચરી *વનિતાવીરરે.

૧

કડવું ૧૧ મું. રાગ પ્રભાત.

પ્રાણપ્રિય પીડ ધરશે ન કદિ પિંડમાં, પ્રભુ કરે તે સદાકાળ સાઈં;
જાઓ વીલાયતે જરૂર જીવન તમે, સુમત એ વાતમાં છેજ માઈં. ટેક.
સલનો ટેક સચ્ચિદ્ધન રાખશે, મન વિષે ધ્યાન તેનું ધરીને,
પરવરો આળ પંપાળ સૌ પરહરી, ડગમગી જરિ ન જાશે ડરીને.

પ્રાણપ્રિય ૦ ૧

અડચણો અતિધણી મેં શુણી કાન છે, હાથ ચિત રહે નહીં એવી મોટી;
વિપતિ-વાદળ ચઢી આવશે શિર ઘણું, વાત તે પણ નથી નાથ ખોટી.

પ્રાણપ્રિય ૦ ૨

નાત બહાર જશે જન્મ આખો વૃથા, દીકરી પુત્રને કો ન દેશે;
વંશ રહેશે નહીં એથિ પ્રિય આપણો, લાડકી પ્રસવિ તો તે ન દેશે.

પ્રાણપ્રિય ૦ ૩

વાત આ રીતિની ભીતિ ભરિ સાંભળી, ચિકટ જળમાર્ગ છે ત્યાં જવાનો;
વહાણ ચઢવે નથી લહાણ કો રીતની, ખેલ છે જીવજોખમ થવાનો.

પ્રાણપ્રિય ૦ ૪

ચરર થરકાટ છૂટે શુણી વાતને, તોય પણ ધિરજ હું નાથ ધાઈં;
ખોલ્યું નિજ પાળવા પરવરો, મવ ડરો, હેત ધરિ હા મુખેથી ઉચાઈં.

પ્રાણપ્રિય ૦ ૫

નાથ નથિ કોઈનું ખોટું કરવા જતા, દેશહિત કર્મ ધરિ હામ જાઓ;

અહિત કદિ આપનું એથિહરિ નહિ કરે, સંશયી સ્વામ નવ નાંમ થાઓ.

પ્રાણપ્રિય૦ ૬

પાણિ નિજ જનતણું પ્રભુજિ પોતે જુએ, નવ ખુએ તેહનો ટેક રાખે;
સસને ત્રાજવે જગતત્રાતા ધસી, વિઘ્નવાદળ વિખેરીજ નાખે.

પ્રાણપ્રિય૦ ૭

રાય હરિશ્ચંદ્રની સા'ય હરિએ કરી, ટેક પરિપૂર્ણ તેનો તપાસી;
સુધનવાને ઉઘાર્યો કઢા તપથી, નરસિયાની કરી ફેક* હાંસી.

પ્રાણપ્રિય૦ ૮

આપ એ રીત ધરિ ટેક પણ લીધનો, રાખિ વિશ્વાસ પ્રભુનો, પધારો;
વિઘ્ન આપત્તિ અતિ આવશે તાવશે, દેખશે દુઃખ-દવનો વધારો.

પ્રાણપ્રિય૦ ૯

પણ નહી હારશે ભાર શો છે? ગણી, ભજવશે વેષ પૂરો લિધેલો;
દો*ત્રિભૂવનધણી સહાય આપી ધણી, દાખશે ભવકૃતારથ કિધેલો.

પ્રાણપ્રિય૦ ૧૦

સ્વપ્રભાં આશ હોશે ન જેની કદા, તેનિ તનયાણું સુત આપ વરશે;
હાલ નિંદા નકામી થશે પારવનિ, સ્તુતિ થઈ અંત સૌ અર્થ સરશે.

પ્રાણપ્રિય૦ ૧૧

હિમત હાર્યા થકી હાંસિ પ્રિય બહુ થશે, નરસ અતિ લાગશે જીપરીને;
મટ ઉઘ્યાટ મુજ માટનો સૌ તજી, જાઓ હરિનામ મનમાં સ્મરીને.

પ્રાણપ્રિય૦ ૧૨

* નરસિંહ મહેતાની જે હાંસિ થયેલી, તે માસાણું વગેરે કરી
મિથ્યા કરીને તેની મહત્તા વધારી.

કડવું ૧૨ મું. રાગ ધનાશ્રી.

પલિતણું પણુ જોવા પતિયે, પૂછી વાત જવાનીજી;
 જોમાં અડચણુ અતિશય ભારે, નિજ શિર દાખિ થવાનીજી, ૧
 તે શુણિ રામા ડગી નવ જરિયે, શૂરત્વ નિજ ઝળકાવીજી;
 બિરદાવે ક્ષત્રાણિ ક્ષત્રિને, તેં રિત તુર્ત જણાવીજી. ૨
 સરાણુરૂપ બનીને બાળી, ધણિતીખે ધરિ ધારજી;
 એથી વાત જવાનિ વિલાયત, નાથે કરિ નિર્ધારજી. ૩
 એક માસની સાગરવાટનિ, સામગ્રી તૈયારજી
 કરવા કોડ ધરીને લાગી, વનિતા આ તે વારજી. ૪
 ભપડવાનો અવસર આવ્યો, શુદ્ધ પાંચમ મંગળવારજી;
 સંવત્ આગણિશ સોળના ચૈત્રે, ચિંતાતુર થઇ નારજી. ૫
 વહાલાતણા વિયોગધૂમ્રથી, આંખે આવ્યાં પાણીજી;
 અમુઝાણી શાણી ધણિ એથી, વદી શકી નહિ વાણીજી. ૬
 મિત્રો વિદાય વેળા પતિના આવેલા હતા પાસેજી;
 તેથી તારુણિ તે તક કએશું, ઉચરિ ન રૂંધિત શ્વાસેજી. ૭
 નીકળતાં ધરમાંથી લીધો, સુત સતિને જોજેથીજી;
 હૃદય આંપિને ચુંબન કરિયું, ચિતને બહુ ચોજેથીજી. ૮
 એ અવસર દંપતિની ઉરગતિ, પિંગળીને થઇ પાણીજી;
 નેત્રદ્વારે આંવી નેત્રે, સામાને સમઝાણીજી. ૯
 આ સુત પહેલાંની નિજ સંતતિ, ઉછરી ન હતી શેષજી;
 વાંઝિયાભારનિ પુંજી ઉપર પ્રેમ, તેથી હતો વિશેષજી. ૧૦
 કંઠણુ હૃદય કરિ કંથ સિધાવ્યા, કામનિયે ધિર ધારીજી;

વિલાયતથી આવી સ્વામીનું સંબંધીથી જૂદા રહેવું. ૨૧

સુતસહ મુંબઈમાં રહિ બાળા, બહુ જેની બલિહારીજી. ૧૧
પતિમિત્રો આ પતિવ્રતા ધર, જતા ધીરજ દેવાજી;-
ગંગાદાસ, ધીરજરામ દાકતર આત્મારામજી જેવાજી.* ૧૨
શરીર સાંઈ ન રહે મુંબઈ, પતિઆજ્ઞા જવ આવીજી,
જ્યેષ્ઠ પુત્રને લઈ આ જીવતી, સૂરત તરત સિંધાવીજી. ૧૩
વૃદ્ધ સ્વસૂરે કરિ સાંતવન કહ્યું, વહુ સંકોચ ન ધરશેજી;
જિવતાં સુધિ નહિ પડિશહું જૂદો, રહિશ તમારા સરશેજી†. ૧૪
ડરશે નહિ મનમાંહિ જરી, હરિ કરશે રૂડાં વાનાંજી;
માટે વાટે ધાટે શુભિ કશું, છણુ છણુશે નહિ છાનાંજી. ૧૫
આસ્વાસન સસરે કરિ રાખ્યાં, વહુને રૂડી રીતીજી;
અકળામણુનો પતીવિરહનો, વરસ દિવસ ગયો વીતીજી. ૧૬

વળજી.

વરસ દિવસ વીલા પછી, તરસ શમવા કામ,
સંગમસાગર જિલડી, લાવ્યો શ્યામ-શ્યામરે.‡ ૧

~~કવિ~~ ૧૩ મું. રાગ રામઝી.

પતિ સતિને મળ્યા. જવ આવીજી, વેષ લીધેલો પૂર્ણ ભજવીજી;
પણ નાતકટાક્ષ નિહાળીજી, મનોવૃત્તિ વિવેકપથ વાળીજી. ૧

* રા. ગંગાદાસ કિશોરદાસ, દા. ધીરજરામ, દા. આત્મારામ પાડુંગ. † સાથે-પક્ષમાં. ‡ પતિ સાગરના પ્રવાસે ગયા હતા તે સાગરને તે પાછા આવ્યા ત્યારે સંગમસાગર એટલે મેળાપ કરનારો દરિયો એવું વિશેષણ આપ્યું.

ઢાળ.

- વિવેકપથ મનવૃત્તી વાળી, ધરથી ભિન્ન નિવાસ
કયો મહીપતરામે, પત્ની પિતૃનો હરવા ત્રાસ. ૧
- તાત કાકા એક ધરમાં, રહેતા હતા ધરિ સંપ;
માટે ન મન વીચારિયું, તેમનો હરવા જંપ. ૨
- તાતે તનુજશું વળગિ રહેવા, કયો અદકો તંત;
પીઠ ક્યમ દહિં પુત્ર તુજને, અવસાન કાળે અંત. ૩
- સમજાવ્યા તેમને સુતે તવ, નવ થશે નરમ લંગાર;
પુત્ર હું છું આપનો તે, જાણે સૌ સંસાર. ૪
- પણ અંત સમયે આપને, કારણ વિના ક્યમ દુઃખી
કરવા? કહો હે તાત, એથી થઇશ હું નહિ સૂખી. ૫
- તાતને સમજાવિ કાકા સાથે રાખ્યા તારે;
વળગતિ વામા પ્રતી પછિ, વધા તેણી વારે. ૬
- તું માન એ મુજ માનની, કહું ક્યન તે નિર્ધાર;
સાથ મુજ રહેવા મહીં, નહિ દેખશે કંઈ સાર. ૭
- સંસાર તારો થશે ખારો, બોધ માની મારો;
સમય વર્તી ચાલ શાણી, વેળા વાતૂ પિયારો. ૮
- અડચણ તણો અંબુધિ ભરિયો, નાવ તેમાં નાર,
મૂક મા એ પ્યારિ મહિલા, સાંપડશે નહિ સાર. ૯
- ફળ દિધું કર્તાર તેથી, વાળ મન તજિ મામ;
સુખ તજવિશ માઈ તેતું, હઠ કરિ આવી આમ. ૧૦
- છતે પુત્ર વંશવૃદ્ધી-ની ન રાખિશ આશ;
પુત્રી થતે એ પ્રેમદા, થાશે ધણું ઉપહાસ. ૧૧

હું કોઈ વાતે ઓછું પડવા દેઈશ નહિ મુજ દાર;
માટે જૂદાં રહેવા મહીં છે સાર નાર વિચાર. ૧૨

વળણ.

વિચાર નાતે નિશાન માડયું, ત્યજવા મુજ વ્યવહાર;
શુણિ એવું સૌ કથન તે, ઉચરી નિર્મળ નારરે. ૧

કડવું ૧૪ મું. રાગ વેળાવર.

“વનચર વીરા પ્રધામણી, કહે ને ક્યાં થકી આન્ધો;”

એ દેશી.

નારી કહે શુણો નાથજી, મારા હૈયાના હાર,
હું આ ભવમાં આપથી, નથી જૂદી થનાર. ટેક.
જીવનથી જૂદાં થવું, એ તો મરણથી માહું;
સ્વામીરહિત સુંદરીતાણું, જાણો શિળસુખ નાહું. નારી૦ ૧
બૂંદ શિં પડિ બામા તણી, તરછોડો તેને.
આપ વિના દિન અલ્પમાં, જોશો જિવવિણુ જોને. નારી૦ ૨
મિતજળ જેવો આપણો, દઢ છે પ્રેમબંધ,
તો ક્યમ પિયુરુવે પરજરો, વિચારો રનેહસંધ. નારી૦ ૩
પતિ-પ્રેમજળતણી માછલી, હું છું અબળા ખચીત;
તેથી જૂદા રહેવું નવ ઘટે, પૂર્ણ દાખીને પ્રીત. નારી૦ ૪
જોડ ન પ્રિય જૂદી પડે, પશુ પક્ષિ જેવાંની;
તો વાત વિપરીત ક્યમ કહો, તપાશીને તેવાંની. નારી૦ ૫
ખડીત જોડું થાય તો, કંઈ જાતનાં પ્રાણી;
દેદાર નિજ દાખે નહી, દેહનો અંત આણી. નારી૦ ૬

કંથ છતે રહે કામની, અળગી જે એથી;
 પાપણિ દુખની તાપણી, તુચ્છ કો નથિ તેથી. નારી૦ ૭
 સતિ દૃષ્ટાંત નહી જડે, પતિ વિમુખ રહ્યાનાં;
 કુસટાનાં મુજ કંથજી, નથિ ચરિત કહ્યાનાં. નારી૦ ૮
 સતિ સીતા ને દ્રૌપદી, વન જીવન જાતાં,
 જનમાં રહિ નહિ હઠાં ગ્રહી, શોખ્યાં દુખ અતિ તાતાં. નારી૦ ૯
 કંથની સંગે કામની, દુઃખમાં સુખ માન્યું;
 સ્વામી વિના રહેવા વિષે, સુખમાં દુઃખ માન્યું. નારી૦ ૧૦
 સન્નારિને જ્યાં નાથજી, ત્યાં છે નવ નિધિ પૂરી;
 સ્વામી વિનાની સાહિબી, સમજેજ અધૂરી. નારી૦ ૧૧
 પુત્ર પિતા પરિવારમાં, રહેવું પતિ પામે,
 ગોળ વિના કંસારનો, સ્વાદ તે જ્યમ આપે, નારી૦ ૧૨
 પુત્રને કન્યા નહિ મળે, તેનો તાપ ન ધારું;
 “અહ્માનો વંશ જતો નથી,” મત એ છે મારું. નારી૦ ૧૩
 સંતતિ થાશે સુતાતણી, લાજ રાખશે હરજી;
 પાણિ પહેલાં મોજાં કશાં, કાઢવા ધીર વૂરજી*. નારી૦ ૧૪
 નાતની ગરજ નથી કશી, મારે નાથ ત્યાં નાત;
 કંથદેષી નિજ જાતના, મારે મન છે કમલ. નારી૦ ૧૫
 મરવું જિવવું સુખદુખ સહ, પતિસહ પ્રિય માનું;
 પિંડ છતે જૂદી નહિ પડું, પડયું જે સહ પાનું. નારી૦ ૧૬
 કાયાથિ છાયા છૂટી કદી, પડતી નથિ સ્વામી,
 તેમ તમથિ જૂદી નહિ પડું, કહું છું શિર નામી. નારી૦ ૧૭

* ત્યાગ કરીને-ધીરજ છાડીને.

વળણ.

શિર નામી વિનતી કરી, રહિ રામા પતિ સાથ;
વાટે ધાટે નાતમાં, પછિ શી વિસ્તરિ વાતરે. ૧

કડવું ૧૫ મું. રાગમારૂ.

“મેહુતે વનડયો શંખ, સમર્યા વનમાળા.”—

એ દેશી.

ચોટે ચકલે ને ચોકે, ચર્યા રહિ ચાલી;
કુચલી વણ કોપણ હામ, રહ્યું નહિ તહિં ઠાલી. ૧
વાટે ધાટે ને હાટે, લોક કરે વાતો;
મળિ માનવિયોનો સંધ, જરૂર જોવા જતો. ૨
પેલો નાગર જોવો હોય, વિલાયતિ તો આવો;
ખીજો કહે, ચંદ્રભાંધ, મને તે બતલાવો. ૩
જો જો ખંડુ ઓ જોભો, બારીમાં પેલો;
કાં'છો! કાં'છો! ગૂલાબ, કહે ધાંચી ઘેલો. ૪
લલિત કમળા છઠિ ધાઈ, માળ થકી હેઠી;
પુછે પાંચેક સખિયો પાસ, માળમાં જ બેઠી. ૫
પડતું નામી ઓ અલિયો, ઝટપટ કાં' ચાલી ?
જોવા જોવા વિલાયતિ ચાલો, બોલી તે બાળી. ૬
ઓ આવે, ચમકતી ચાલે, જો ચંદનગવરી;
માણુકમા કહે, રહો છાનાં, મુકો મોંની લ્લવરી. ૭
હઠ બારી અટારી માંહિ, જીવતિયોની જામી;

- જોવા રસ્તેથી જતાં, પાર્વતિના સ્વામી. ૮
- મુખ મરડી કરે કટાક્ષ, બાળિ કો કરિ ચાળા;
નાના નણુદી જરિ જુઓ, જાય વર રૂપાળા! ૯
- એક બોલી જૈયર એની, બોલ્યો ભવ બાઈ;
રહિ ભેળી એથી આપ, ઉતાવળિ મસ થાઈ. ૧૦
- ખળભળી નાગરી નાત, ચઢી બહુ વંટોળે;
વેદિયા ગૃહસ્થ તમામ, મળ્યા આવી ટોળે. ૧૧
- જનીજી કહે, શું જુઓ, મૂકો ટાળી તેને;
પંડ્યા કહે, પ્રાયશ્ચિત્ત અપાય નહી એને. ૧૨
- દીક્ષિત કહે, કે દેશાઈ, દુષ્કર કામ કર્યું;
માટે નિર્ણય નથિ એનો, અમારે ઠરાવ ઠર્યું, ૧૩
- ત્રિપાઠી તત્તડી કહે, રહે શું એ નાતે ?
જઘ આળ્યો વિલાયત જોહ, બગડ્યો બહુ વાતે. ૧૪
- મિત્રો મહિપતરામને, ટકર ઝીલી ઝાઝી;
ન થયો નક્કીજ ઠરાવ, મિલ બે બહુ બાઝી. ૧૫
- અદબદ રહિ એથી વાત, પણુ સંસર્ગ નજ્યો;
ભામાભવપતિનો આમ, આ તક વેષ બજ્યો. ૧૬

વળણુ.

વેષ ભજ્યો જનમાં રહી, વન વસિયાં જ્યમ હોય;
સમાં સાગવાં સ્નેહિજન, પાસ ન આવે કોયરે. ૧

કડવું ૧૬ મું. રાગ પદ્મના.

“હૈયાના કૂટા, હરિસંગે હેતં ન કીધું.”—
એ દેશી.

નાગરની નાતે ચર્યા કરે નરનારી;
અળતે કો યૂરે એવામાં, ગપ મનગતી મારીરે,—ટેક.
વિદ્યાયતીના ધરનાં વહાલાં, જમ જમ તેના ધરમાં,
ધાલ મેલ કરિ પાંણિયે પિયેછે, નાતધિ રહી નીડરમાંરે, નાગર૦ ૧
એમ હોય તો બોલ્યા બહુ જન, આ અવસર નવ ચૂકો;
એના ધરમાં જતાં સમાંતે નાત બહાર ઝટ મૂકોરે, નાગર૦ ૨
ગેખી ગોળો કો કલેશીએ, એવો ત્યાં ગળડાવ્યો;
વરંવહુને વહાલાંથી જોણે, તુર્ત વિછોડ પડાવ્યોરે, નાગર૦ ૩
કળકળાટ કળિરૂપ મનુષ્યે, દંપતિકુળમાં ધાલ્યો;
બળદેમયંતી પૂડે કળિજુગ, ચડસ ધરી જયમ ચાલ્યોરે, નાગર૦ ૪
નારશંકર કહે નરહરિને, ઠરાવ ત્યાં શો કીધો;
નાખ્યું પેલાતું ધર કાપી, કે છે રહેવા દીધોરે ? નાગર૦ ૫
અદબદ રાખ્યોછે હજિ એને, અમુલક ઉચર્યા એવું;
બાંનું કહે કે જાંઘ થઇને, થાશે જોવા જેવુંરે, નાગર૦ ૬
હમણાં નથી જમાડવું જમવું, વિજયાનંદ વદેછે;
ધ્યાતું પડશે રૂપરામતું,* તક દમવાની તે છે રે, નાગર૦ ૭
જયાકુંવરં વિજયાને કહેછે, સુધરી બધયર એની;

* રા. સા. મહીપતરામના પિતા-જેઓ વૃદ્ધ હતા તે થોડા સમયમાં સ્વર્ગવાસો થશે તે વખતે એમને કનડવી, એવો વાણીનો કટાક્ષ કર્યો.

મારી સાથે મળી જતાં હવે, તાસિર જોજો તેની રે, નાગરં ૮
 તાપી કહેછે બહુ તપિ જઈને, બહુ એણિયે ઉકાળ્યું;
 પાવન થઈ પતિ પાસ જઈ, નિજ સુતનું સુખડું ટાળ્યું રે, નાગરં ૯
 શિવગૌરી કરિ લાંબો કર કહે, ઉજળી થઈને હાથે
 જોઉં તો ખરિ ફરિ પંગતમાં, પગ ધરિ કેવી આવે રે! નાગરં ૧૦
 અષ્ટકમલદલગૌરી ઉચરી, એ રંજીતે મરશે;
 અનુ* એનો મોઢો થઈ સોંધો, કડક કુંવારો ફરશે રે, નાગરં ૧૧
 બાળા કહે ઓછા નથિ લાળા, કહો એટલે શું સરશે?
 પથરો પેટ પડ્યો પુત્રીનો, તો તેને કાણુ વરશે રે? નાગરં ૧૨
 ડોસો રહ્યો કુંવારો જાણ્યું, ડોશી રહિ નવ જાણ્યું;
 જડવ મા કહે જૂની આંખે, નવું કૌતક આ આણ્યું રે! નાગરં ૧૩
 ધનગૌરી કહે ધૂળ મેળવ્યું, સતિપણું જાણવી એણે;
 પતિવ્રતા થઈ પેટ ચોળિને, સાલ ઉભું કર્યું તેણે રે, નાગરં ૧૪
 ફેરો અફળ થયો આ એનો, ભવમાં દવ બહુ બાર્યો;
 નંદા કહે નિંદા લઈ માથે, મોર એણે શો માર્યો રે? નાગરં ૧૫

વળણ.

મોર એણે શો માર્યો, શોર કરી કહે સર્વ;
 બાણું ટાણું ટાળિયું, પરવારી સૌ પર્વ રે.

૧.

કડવું ૧૭ મું. ચોપાયાની દર્શી.

નાત અને પર નાત તણાં, નિંદાનાં શર સિર વરસ્યાં;

* અનુસાર્ધ-પાર્વતીકુંવરનો જ્યેષ્ઠ પુત્ર. (માત્ર આ વખતે સંતતિમાં એજ હતો.)

- તિરસ્કારનાં તિર અતિ તીખાં, વાગ્યાં હૃદયા સરશ્યાં. ૧
 ત્રિવર્ણનો કોપાનળ કારી, જ્વાળ વધારી જાગ્યો;
 તેના ધર્ષા-અંગારે કરિ; દવ-ચોથીમાં* લાગ્યો. ૨
 તેથી કણુખી કોળી કો, ધર ચાકર રહેવા નાવે;
 છાંટચા હોય અડદિયા જાણે, તરત વટાણા વાવે! ૩
 અવશ્ય અડચણ પ્રથમારંભે, પાર્વતિકુંવરે વેઠી;
 અવગુણ પતિનો ઉર આણી સતિ, હઠિને ન પડી હેઠી. ૪
 સંકટમાં સ્વામી સરશી રહિ, ગરવીં આપ ગણાઈ;
 આપે તણી† બહાદુરિ બાળામાં, આ તક તર્ત જણાઈ. ૫
 પતિ સાથે સતિ અતિ દુખ અનુભવિ, આવી અમદાવાદ;
 નાથ તણી નોકરી જ્યાં હતી, ત્યાં પણ હતો વિવાદ.§ ૬
 રૂવ બહાદુર રામપ્રસાદ, અને સમ ભોજાનાથ,
 મિત્રો મહિપતરામ તણા તે, હતા અહીં ભલિ ભાત. ૭
 તે ઘરનાં ઘેરાંએ બહુવિધ, જણવી પૂરણ પ્યાર,
 રાખ્યો પાર્વતિકુંવર સાથ, મળવા હળવાં વ્યવહાર. ૮
 પણ ખીજાં નાગરે બ્રાહ્મણનાં, સ્નેહી સ્ત્રીજન કોઈ
 નવ આવે સમ નવ ખોલાવે, બિહાખાઈ બહુ જોઈ. ૯

* ચોથી વણી-શૂદ્ધાદિએ. † મોટા મનવાળી. (વિપત્તિથી હારી ન જતાં ટકમાં-ભારમાં રહેલી): ‡ એ બાઈના પિતા મોટા હિંમત-વાન અને નાત સામે ટક્કર ઝીલવામાં એકકો હતા. (આ વિષે મ. સા. મહીપતરામ કૃત “પાર્વતીકુંવરાખ્યાન” પૃષ્ઠ ૧૬ માની ટીકા જોવી):

§ અર્થા-અમદાવાદમાં પણ ચર્ચા ચાલતી હતી.

જનમાં રહિ વન વસવા જેવો, અનુભવ આં સતિ કરતી;
 પણ ઓછું આણી પતિ આગળ, અરે ન મુખ ઉચ્ચરતી. ૧૦
 એવામાં દુખ દેવા પૂરું, જોગ બન્યો તે જોજો;
 દંપતિને દુખ દેવા આવ્યો, વળિ સંકટનો જોજો. ૧૧
 મંદવાડ મોઢા સુતને, મસ આવ્યો જવ ભયકારી;
 સમાચાર સસરા પડિયાના, તવ પામી આ નારી. ૧૨
 નાથ સાથ સુત માંદો લઇને, સૂરત આવી બાઈ,
 ન્યાં નિજ નાત તણો કોઠાગિનિ-રહ્યો હતો ધુંધવાઈ. ૧૩
 ભડકો તેનો ઊઠ્યો ભારે, આ તક દંપતિ આવ્યે;
 મૂછો મરડી કહે દંશીદા, ઠિક આવ્યાં છે દાવે. ૧૪
 ગઈ વેળા વેળા નવ વાળી, તનમન* કરિ તેનાએ;
 પક્ષ કરી બહુ પાણી વલોવ્યું, વગવાળા એનાએ. ૧૫
 કોઈ કહે કે અરે ભાઈ, એ વખતે અદબદ રાખ્યું;
 પણ આ વખતે ભજશે ભેળું! કરિ કૌતક એમ ભાખ્યું. ૧૬
 વળણ.

કૌતક ફૂડા કંપટિયો, કરિને મન મકલાય;
 દાનવ જેવા માનવો, પરપીડે પુલકાય રે. ૧

કડવું ૧૮ મું. રાગ આશાપારી.

“શુભ્રી શ્રીરંગ મહેતો આવ્યા ઘાઈ, ભાવે ભેટ્યા બન્ને વેવાઈ.”—

એ દેશી.

સતિ પાર્વતિ-દુખની કહાણી, કહું જેવી રિતે મેં છે જાણી;

* નાચી રહેલું—અતિ આતુરતા દર્શાવવી. (ગઈ વખત એના પક્ષનાએ તનમનાટ કરી દહાડો ન વાજ્યો—૪૦).—

સ્વામિ સાથે સુરત એહ આવી, દંડકવન જ્યમ સીતા સિધાવી. ૧
 પતિશિર શત્રુ ગળેં અનેક, છંછેડાએલ છક ભર્યા છેક;
 વિધ કરવામાં મગજ ભાસે, તોપણ તારુણી ઉર નવ ત્રાસે. ૨
 સસરાની ક્રિયા કરવામાં, સ્વામીને અડચણ ધરવામાં,
 સામા પક્ષમાં વેદિયા ભળિયા, વાળ્યા કોઈ રીતે નવ વળિયા. ૩
 કરાવવા ક્રિયા ના પાડી, ગોરે તપિ જઈ અતિશે ત્રાડી;
 સંપ કરિને ખીજા ભૂદેવો, ક્રીધ નિશ્ચય તેમણે તેવો. ૪
 ક્રિયા જે કો કરાવશે એને, નાત બહાર મૂકીશું તેને;
 એવો વિપ્રોએ બાંધ્યો બંધ, પ્રસિદ્ધ કર્યો તેહ પ્રબંધ. ૫
 એધિ ક્રીયા કરાવવા કરી, ગાડી અટકી મળ્યે જન ઝેરી;
 હોહો નાત અને પરનાતે, થઈ રહિ હિણું બહુ ઉચરાતે. ૬
 વહાંલાંથી નવ પાસ અવાય, આંસુ પાડી અતી અકળાય;
 નાતનું અતિ દુઃસહ ત્રાસે, સગું એક ન આવે આવાસે. ૭
 સુત માંદો ને ઉત્પાત આવે, લીધો પાર્વતિયે દુઃખલહાવો;
 સંકટ એહ સમયનું કેવું, ધીરવિરની હામ હરે એવું. ૮
 સ્વામી આ સંકટથી ત્રાસી, હઠી જઈને બન્યા ઊદાસી;
 નંદશંકર* પાસે જઈને, દાખ્યું દુખ અતિ ગળગળા થઈને. ૯
 પણ પતિવ્રતાં પૂર્વતિ નારી, નવ હૈયેધિ હિંમત હારી;
 ધણીની થઈ ધીરજ ઢાલ, વધારી ઉર વનિતા વહાલ. ૧૦
 સ્વામા સંકટ પડિયા પેખી, પોતાનું દુઃખ આપ ઉવેખી;
 સુતચિંતાને ચિતથી ટાળી, સાવધાન બની આ બાળી. ૧૧

* નંદશંકર તુળજશંકર પ્રખ્યાત “કરેણુધેલા” ના અંથકર્તા.

ધૈર્ય દેવા ધણીને લાગી, પતિચરણકમળ અતુરાંગી;
પ્રાણજીવન ! શોચ ન કરશે, નખળી નાતને છે ડરશે ? ૧૨
વળણ.

ડરશે છે ? સ્વામી કહો, હું તમથી જૂદી નથી;
આપણુ બે એક નાતને, તોડે કોણુ કહો મથી ? ૧

કડવું ૧૯ મું. રાગ રામઝી.

“વૈદર્ભી વનમાં વલવલે.”

એ દેશી.

કામનિ કહે શુભો કંથજી, મારા પ્રાણજીવન;
વિપતિમાં ધીરજ ધારવી, મારા તનમનધન. કામનિ ૧
દુખ આંબે દુર્બળ થઈ જવું, ફિકા ફરવું જોઈ,
સંબંધિને સાલ સારખું, શત્રુને તાલ તેઈ. કામનિ ૨.
પ્રભુ કસ કાઢેછે આપણો, કીર્તિ વધવાને કામ;
માટે હઠીને ન હારવું, રહેશે અવિચળ નામ. કામનિ ૩
વિપતિનું વાદળ બાંઝિયું, તેની વૃષ્ટિ આ થાય;
ચિંતા-ચાતુરમાસુ સદા, રહેશે ન કદાય. કામનિ ૪
આપત્તિજળમાં ઝીલતાં, અકળાશો ન નામ;
એ તીર્થોદક યશ તણું-છે ઉત્તમ ગુણુચામ । કામનિ ૫
આપને હું બે એક તો, બિન્નાનું શું છે કામ ?
સ્વાર્થ સકળ સંસાર છે, સગાં સનેહી તમામ. કામનિ ૬
નાત તો નાટકી રૂપ છે, બવાઈની કરનાર;
સ્વાનપ્રકૃતિની સર્વદા, દેષને ધરનાર. કામનિ ૭

લોક ફેકટ જોનાર છે, ખેલ અન્યના નાથ;
 પીડ ન પારકી પારખે, સ્નેહ શો તે સાથ? કામનિ० ૮
 નૈષધપતિએ પ્રગ્ન તાણું, હિત કીધ અમીત,*
 પાણિ ન પાચું તે વન જતાં, કાએ પરખીને પ્રીત. કામનિ० ૯
 રામસરીખા રાયનું, હિણું ઉચર્યો વિશેક
 પરિચટ† ઝટ પ્રજવર્ગથી, એવો લોકવિવેક. કામનિ० ૧૦
 વડકાકા ભીષ્મ હતા ભક્ષા, કૌરવ પાંડવના જોહ,
 તકતાની તાપણિ તાપિયા, પાંડવને દઈ છેહ. કામનિ० ૧૧
 જિલ્થે ફળો વાર વૃક્ષથી, પક્ષીઓ વેરાય;
 સરવર સૂક્યે સારસો, તે ઉપર ન ભરાય. કામનિ० ૧૨
 મધ સુશી મધુકરો પુષ્પની આવે નવ પાસ;
 દાધ્યા વનમાં તૃણચરો, વસતાં નથી વાસ. કામનિ० ૧૩
 પૈસો જતાં પુંશ્વલી†, તજે પુરુષનો પ્યાર;
 સ્વાર્થી એ રિત સર્વ છે, સ્વામિ આ સંસાર. કામનિ० ૧૪
 બીડમાં ભય હરનાર છે, સાચો શ્રી ભગવાન;
 જગત આ જાહું જણાયછે, નાશ જોનો નિદાન. કામનિ० ૧૫
 ઓછું ન ઉરમાં આણશો, ખોટા ખેલ નિહાળિ;
 આ તક જાશે ઝટ ટળી, વેળા જોશો રૂપાળિ. કામનિ० ૧૬

વળણ.

રૂપાળી વેળા દંખશો, તવ સ્વપ્ન આ સર્વ

* અપાર-નજાનએ પ્રજનું પુષ્કળ હિત કર્યું હવં પણ વનમાં જતાં તેને અને તેની ત્રૈલોક્યમોહિની રાણી દમયંતીને, કા-
 ઇએ આંગળું પાણી પાચું નહોલું. † ઘોબી. ‡ મેરથા.

જીવન પોતે જાણુશો, છો કરતા જન ગર્વરે.

૧

કડવું ૨૦ મું. રાગ રામઝી.

સ્વામી કહે શુણુ સાધવી, મારી ધિરજની ઢાલ;
 વિપતિમાં વળગી રહિ મને, વધારી ઉર વહાલ. સ્વામી૦ ૧
 પતિ-દુખમાં પત્ની તણી, પરીક્ષા શુદ્ધ થાય;
 ‘સગપણુ સોનું પિત્તળ પ્રીતિ’, પડતીમાં પેખાય. સ્વામી૦ ૨
 આ સમયે કો કુભારજ, હોત તાહરી જંગ,
 તો મુજ દુઃખનો માનની, આવત નવ થાગ. સ્વામી૦ ૩
 કુલટા કુવેળે કંથને, કાતર રૂપ જણાય;
 સંકટમાં બની શાકિણી, ફેલી કાળજી ખાય. સ્વામી૦ ૪
 તક સાધિ સ્વામીના શોકની, જક ઝાલે અપાર;
 બકબક કરતી નવ રહે, એકે મુખ અંગાર. સ્વામી૦ ૫
 જીજીજીજીતી છાતી વિષે, કડકડતું તેલ
 કટાણું મુખ કઢાઈથી,* રેડે ચઢિ રોપરેલ. સ્વામી૦ ૬
 કેવળ સ્વાર્થ તણી સગી, ડાકિણીરૂપ દાર,
 પતિ વિપતિમાં પડ્યો તજે, ફાટયું ગણિ પેખાર. સ્વામી૦ ૭
 દષ્ટાંત તેં નિજ જાતનું. એવું દાખ્યું ન નેણ,
 પતિ માટે સતિ કરતાં અહો! આખું અતિશય એક. સ્વામી૦ ૮
 પતિની સ્થિતામાં પરજીની, સતિ લોક ગણાય;
 સ્વાર્થ તેમાં એ રીતનો, જોતાં જરૂર જણાય. સ્વામી૦ ૯

* કટાણું મુખરૂપી કઢાઈથી કળકળતા શબ્દોરૂપી કડકડતું તેલ રેડેછે—એ અર્થ.

ઊઠકોટિ* વર્ષો સુધી રાખિ સ્વર્ગની આશ;
 લોકમાં કીર્તી વાધવા, કરે વપ્રનો વિનાશ. સ્વામીં ૧૦
 સિદ્ધ એ બે સ્વારથ થવા, ચિતામાં ચઢિ દેહ
 બહુ સતિયોએ પાડિયો, કહું નિઃસંદેહ. સ્વામીં ૧૧
 પણ તે વિના સ્વારથ અહો! મારે માટ જરૂર
 ચિંતાની એહ વિષે ચઢી, દુનિયા કરિ દૂર.† સ્વામીં ૧૨
 ચિંતા ચિતામાં ફેર છે, બિંદુ માત્રનો નાર;—
 ચિંતા બાળે જન જીવનાં, ચિતા શય દહનાર. સ્વામીં ૧૩
 મોટી લાલચ આશે માનની, તજે તુચ્છ શરીર,
 તું તે રાખી મનોરથ તજી, સહે દુખ ધરી ધીર. સ્વામીં ૧૪
 હેતુ આમાં તારો એહ છે, ઉરનો દહ એક;
 સ્વામીનિ સુખદાતા થવું, વેડી વિપતિ વિશેક. સ્વામીં ૧૫
 ઉત્તમ આ તપ તાહરું, ફળશે શુભ જાણ;
 કર્તા અડચું નવ રાખતાં, કરશેજ કલ્યાણ. સ્વામીં ૧૬

* સાડાત્રણ કરોડ વર્ષો સુધી. પરાશરસંહિતાના અધ્યાય ૪
 થામાં કહ્યું છે કે,—

ત્રિસ્રઃ કૌંટિયોર્દ્ધ્વકાટી ચ યાનિ લોમાનિ માનવે ।

તાત્રત્ર કાત વસેત સ્વર્ગ મર્ત્તારં યાનુગચ્છતિ ॥

અર્થ—જે સ્ત્રી સાથે સતી થાયછે, તે માણસના શરીર ઉપર સાડાત્રણ કરોડ રૂંવાં છે તેટલાં વર્ષ સ્વર્ગમાં રહે છે. (સતી બે મતલબજી થાયછે; એક કરોડો વર્ષ સુધી સ્વર્ગ પ્રાપ્તિની લાલચે, અને બીજી લોકમાં કીર્તી વધવાની. ઉત્કંઠાએ.)

† સગાં વહાલાં, નાતજાત, અને લોક વ્યવહાર ત્યાંગ કર્યો.

વળણુ.

કહ્યાણુ કરશે કામની, શુભ રીતે કર્તાર;
મત મારામાં તું મળ્યે, સુધર્યો મુજ સંસારરે. ૧

કડવું ૨૧ સું રાગ મારૂં.

“ભક્ત નરસૈયાનું દુઃખ જાણીરે, ઉઠિ ધાયા પુરુષ પુરાણીરે.—”

એ દેશી.

ધીર ધણીને આપી ધણિયાણીરે, ખેદ ધરિને ન પડિ ખશિયાણીરે;
તેમ પતિએ પ્રબોધી પૂરીરે, પીઠ ઠોકી સન્નવી શૂરીરે. ૧
દંપતી દિલ એક કરીનેરે, રહ્યાં ધીરજ પૂર્ણ ધરીનેરે;
નરનારી એ બે એક હોયરે, તેને દૂભી ન શકે કાયરે. ૨
‘હોય ધણિ ધણિયાણી રાજીરે, તેને કહો શું કરે મિયાં કાજીરે?’
એ કહેવત કીધી સાચીરે, શામાસ્વામી પરસ્પર રાચીરે. ૩
નાથ કહે શુણુ નિર્મળ નારીરે, નાત હઠથી ન જામશ હારીરે;
એમાં ભગવા ન આવશે વારોરે, તેથી સુત નહિ રહેશે કુંવારોરે. ૪
સુધારાનો પ્રવાહ વધેછેરે, એમાં અડચણુ પ્રથમ બધેછેરે;
પણુ નવાધ તેમાં નારીરે, પછિ પેખિશ તું સુખકારીરે. ૫
નારિ કહે કામ હોય અતિ સાંરેરે, લોકમતણિ આડે આવનારેરે,
તો તે ચીઢિને કરેજ ચઢાઈરે, નથિ નાથ એમાં કંઈ નવાધરે. ૬
નાથ કહે એ ચઢાઈ ન રહેશેરે, હઠિલા જન્મ હારિને રહેશેરે;
હવે પછિ દિન* વિલાયત જશેરે, તેનું કામનિ કહે શું થાશેરે? ૭

* આઘણુ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય એ, ત્રિવર્ણ.

વહેમનું બળ ઓછું થાશેરે, નાતિબંધન તૂટી જશેરે;
 લોક ધર્મ વિચાર સુધરશેરે, ત્યારે દેશનો દહાડો ફરશેરે. ૮
 આવી વાતો કરી નરનારીરે, શાંતિ પામતાં નવ જાઈ હારીરે;
 આવી સમયે સતી પારવતીરે, ગ્રહો ગુણ શુભ ત્યાં સારવતીરે. ૯
 એને સ્થળ હોત કો બીજી અબજારે, જેના શ્રેષ્ઠ વિચાર ન સબજારે,
 તો તે પજવત પતિને પૂરારે, રખાવત સુધારા સૌ અધૂરારે. ૧૦
 પણ પતિવ્રતધારિ પાર્વતિયેરે, શર જાણવીને સાચી સતિયેરે,
 સ્વામીને સુધારે આખો ટેકારે, અડચણ વેડી જાણાઈ એકારે. ૧૧

વળણ.

એકો જાણાઈ જીવતિ આ, અડગ રહી ભલિ ભાત;
 વિપદિ* વિપદાં વિદારિને, વનિતા થઈ વિખ્યાતરે. ૧

કડવું ૨૨ મું. રાગ વેરાડી.

નાત નડતર નાથને નડિયુંજી, દુઃખ દારણ પતિ શિર પડિયુંજી;
 તાત ઉત્તરક્રિયા ન કરાઈજી, હઠ શઠ ઠઠ જીર ભરાઈજી. ૧

ઢાળ.

હર ભરાઈ હઠ ઘણી, વિપ્રોને તેણી વાર;
 વહેમ ધર્મ તોડ ત્યાં, કળિરૂપ બન્યાં નિર્ધાર. ૧
 એથી પિતા-ઉત્તરક્રિયા કરવાનું સઘળું કામ
 કાકાને સોંપી અમદાવાદ આચ્છા મહિપતરામ ૨
 સતી પતિસહ આવી પાછી, ન ધરિ નયણે નીર;

* વિપત્તિમાં † ખેદ-શોક.

સુરતથી સંકટ-સરિતા તરી ધરિ અતિ ધીર. ૩
 આઘ્યા પછી કેટલેક સમયે, સ્વામિને નિર્ધાર
 ટ્રેનિંગ સ્કુલના પ્રિન્સિપાલનો મળ્યો ઉત્તમ અધિકાર. ૪
 સ્વામી-સંગ તજવવા, આ પતિવ્રતાને અત્ર,
 નાગરી નાતે વિવિધ વાતો, સંભળાતિ સર્વત્ર. ૫
 કન્યા નહિ મળવાથી રહિ શકશે કુંવારો પુત્ર ?
 કન્યા પ્રસવી તો પછી કયમ ચાલશે ધરસૂત્ર ? ૬
 સુરતમાં ચર્ચા થતી અતિ ચડસ ભરી દિનરાત;
 હવે પછિની સંતતી, નહિ ભળે નાગરિ નાત. ૭
 આધ* સરખા આધથી, નવ ડરી નિર્મળ નાર;
 વ્યવહાર-વારી વમળ ચઢિયું, દીકું નિજ સંસાર. ૮
 સિદ્ધાંત પાકો હતો ધરથી, દંપતીનો એહ;-
 નાતથી નવ પડવું નોંખાં, દે કદા તે છેહ. ૯
 સ્વદેશિ ને સ્વસ્થાતિમાં મળિ રહિ સુધારો થાય;
 અળગાં પડે નવ થાય એવો, જુગ અધો વહિ જાય. ૧૦
 આ કારણે, લમ તાતઉત્તરક્રિયા કરવા માટ,
 પરસ્થાતિ વિપ્રોથિ પ્રાયશ્ચિત, કર્યું તજિ ઉચ્ચાટ, ૧૧
 આમ અમદાવાદમાં, કર્યું કામ મહિપૈરાગ;
 જોથિ સંસારિક કંઈક, સતિ-વિદ્ધ પામ્યું વિરામ. ૧૨
 નાતી વિયોગનિ નડતરો, નામાંકિત નરની નારે
 પ્રેમ દાખી પાર્વતીપર, બહુધા પડાવિ વિસારે. ૧૩

* હિંસક-પારધી.

સન્નારિયો સુધરેલ નરની આવિ આ સતિ પાસે;
સંતોષ પામી પતિવ્રતા, સુધરેલિ સ્ત્રીસહવાસે. ૧૪
મહિલાતણી આ મંડળીમાં, મળી *ટાગોર-નારી
સુધારામાં કર્યો વધારો, ભલપણ જણાવી ભારી. ૧૫
વળણ.

ભારી ભલપણ ભામિની દાખ્યું થઈ ચિતચોર,
જજ જેના જીવન હતા, સત્યેન્દ્રનાથ ટાગોરે. ૧

કડવું ૨૩ મું. રાગ મલારનીદેશી.

“જન્યો મિત્ર મળીને ખેડા, પૂછે નળ ભૂપાળજી.”

એ દેશી.

રાજનગર-સન્નારિ-મંડળિ આ, સ્ત્રીકેળવણી કામજી
જ્ઞેજન દેવા આગળ પડિ, રાખી ઉરમાં હામજી. ૧
મિસિસ ઓલિફ્ટે તેનું, અધ્યક્ષપદ શુભ લીધુંજી;
કલેક્ટરનાં કામનિયે આ, કાર્ય કૃતારથ કીધુંજી. ૨
પાર્વતિકુંવરનિ પ્રીતિ હતિ અતિ, સ્ત્રીકેળવણિમાં પૂરીજી;
કન્યાશાળાં શહેર તણી, સુધરાવા થઈ અતિ શ્રીજી. ૩
એ શુભ કાર્યે સહાય થવા, ઓલિફ્ટમડમ પક્ષાં આગળજી,
મહિલામંડળિ મેલવિ જોણે, વિખેર્યું વહેમનું વાદળજી. ૪

* ઇ. સ. ૧૮૭૧-૭૭, સંવત્ ૧૯૩૨-૩૩. (અમદાવાદમાં સત્યેન્દ્રનાથ ટાગોર સેશન જજ સન ૧૮૭૬ ના એપ્રિલમાં આવ્યા હતા, તેમનાં સ્ત્રીએ નારીસમાજમાં સુધારો કર્યો હતો.)

આ મંડળિ તણા મનમાં આત્મું, સ્ત્રીકેળવણિમાં આમળ,
હાલનિ રીતે સ્ત્રીકેળવણી, નિષ્કળ થાય તમામળ. ૫
આળકિયો બહુ થોડું શિખી, ન્હાનિ વયમાં ઊડી જાયળ;
મહિલામાં મનમાન્યો સુધારો, એથિ ન કદિયે થાયળ. ૬
સ્ત્રીશિક્ષકવિણ આળાઓમાં, રહે સુધારો કાચોળ;
કન્યાશાળે નરશિક્ષકનો, નથી સુધારો સાચોળ. ૭
આ અડચણ દૂર કરવા તનમન, શ્રમ પાર્વતિયે લીધોળ;
બોધ કરી પતિ-શિષ્યસ્ત્રિયોને, સ્ત્રી વર્ગ સ્થાપન કીધોળ. ૮
સ્ત્રીશિક્ષક તાપામાં તારુણી, શિખે એવી કરિ પેરળ,
જેથી વહેમી, શત્રુ સુધારાના, બળિ ઊઠ્યા આ શહેરળ. ૯
મોટિ સ્ત્રિયો પતિ-શિષ્ય સુગની, લાલચ કાંઈ નવ રાખીળ,
પાડવા રસ્તો નારિનિશાળનો, દિલનિ ઉલટ અતિ દાખીળ, ૧૦
ભણવા ભાવ ધરીને આવી, પાર્વતિકુંવરને બોધેળ
શત્રુ સુધારાનાં જન જોકે, પયમાં પોરા શોધેળ. ૧૧
મૂર્ખ સ્ત્રિયો અજ્ઞાન લોક, ઉપહાસ કરે દંઢ તાળીળ;
ધણિનું દળદર દુર કરવા આ, ભણવા જાય રૂપાળીળ. ૧૨
કુથલી કાન ધરી ન જરી, બોધ સન્નિહો સાચો માનીળ;
દેખાદેખી ભળી બિજિ ભામા, પાછી ન ધરી પાતીળ. ૧૩
એથી આગળ જાતાં સ્ત્રિવર્ગથિ, નિપજ્યું શુભ પરિણામળ;
શીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજ થઈ* શુભ, અભિવાંછિત ઉદ્દામળ. ૧૪

* એનું ખાતમુકર્ત તા. ૨૨ મી ઑગસ્ટ સન ૧૯૭૪, સંવત્ ૧૯૩૦ શ્રાવણ શુક્લ ૧૦ રાનિવારે રા. બા. બહેચરદાસ અંબાઈદાસની સંખાવતથી થયું.

વળણ.

ઉદામ કામ થયું ભલું, પાર્વતિને શુભ યત્ન;
કામનિ કાયા કાય સમ, નીવડવા રૂં રતરે. ૧

કડવું ૨૪ મું. રાગ ગોડી.

“હુંસવળાવિને વળી વિનતા, જ્યાં પોતાનું ધામ.—”

એ દેશી.

ઝીઝેળવણીને ઉત્તેજન દેવા દેવિ સ્વરૂપ,
ઇંગ્લાંડથી નામાંકિત મિસ કાપેન્ટર આવિ* અનૂપ. ૧
તેણિયે ધરિ મોદ મન અતિ, કન્યાશાળા તપાસી;
સ્ત્રિયોની મેળવિ સભા શુભ, ઉરથિ આપ ઉઝાસી. ૨
ભાષણ ભાષ્યું ભામાઓમાં, બોધદાયક બેશ;
મહિમામન જળહળ કર્યા, દમ્બ ઉત્તમ જ્ઞાન-ઉજ્જેશ. ૩
ત આઇની પાર્વતિકુંવરપર; પ્રીત થઇ અતિ પ્રોઢી;
સંભારણું આપ્યાં લિધાં, જિવ રાખવા બહુ જોડી. ૪
પતિ બદલિ પૂને થતાં મિસિસ, ઓલિફન્ટ ગઇ તે સાથ;
સભારણું શુભ રાખિ વિચરી, બરિ સુયશનું પાથ.† ૫
એ બાઇના‡ ન્હા પછી, તેવી સુભગ સત્પાત્ર;
ન્યુન્હામ જજની હુવતિ આવી, સંપુરણ ગુણગાત્ર. ૬

* ઈ. સ. ૧૮૬૬-૭૦, સંવત્ ૧૯૨૬. † ભાથું. ‡ એ બાઈ
સન ૧૮૬૪ થી સન ૧૮૭૩-૭૪ સૂધી ઘણુંકરી અમદાવાદમાં
રહી હતી.

- ઉન્નતી અયળા જાતિની કરવા ધર્યો અતિ કોડ,
એ આઈએ બહુ રીતિથી, મન તણે ઉજ્જવળ મોડ. ૭
- સન્નારિયોને સાથ લઈ, જઈ કન્યાશાળા તપાસે;
તેમાં સુધારા સૂચવી, મત ઉચ્ચ આપ પ્રકાશે. ૮
- નિજ ધામ નિર્મળ નારિયો, આમંત્રિ હોંશે આપ,
દેશી સ્ત્રિયોને આદરે, કરે મડમેથી મેળાપ. ૯
- મળવા પધારે માન ન ધરી, સદન શુભ સ્ત્રી કેરે;
મળિ હળી મન મોટાં કરે, પુરસ્ત્રિયોનાં બહુ પેરે. ૧૦
- રાજ્યકર્તા અને રૈયત મધ્ય વધવા પ્રીત,
રસ્તો કરી જશ લીધ, મીસિસ ન્યુન્હામે શુભરીત. ૧૧
- પાર્વતિકુંવર પર પ્રેમ મીસિસ ન્યુન્હામે અતિ દાખ્યો;
સખિ સાચિ ગણિ નિજ શ્રેષ્ઠ, વ્યવહાર પત્ર લખવા રાખ્યો. ૧૨
- અતિ પ્રેમ ભરિયાં પત્ર ચિકી, લખિ પરસ્પર પ્રીતે,
સંભારણું દેતાં ને લેતાં, વહાલમાં દિન વીતે. ૧૩
- મડમો ગિજનાં આવતાં, શુભ પત્ર પાર્વતિ પાસ;
પ્રખ્યાત આ રિત પતિવ્રતા સતિ થઈ હતી ચોપાસ. ૧૪
- ગિરા ઇંદિશ ગુણવતી, પતિ પાસ મુંબઈ મોહી
એ ચોપડી શીખી હતી, ઉત્સાદથી ચિત મોહી. ૧૫
- પણ પછી અતિ કામમાં, પતિ વળગવા નેટ,
શિખવિ ન શક્યા એથિ અયળા, ચાલિ ન શકી ઠેઠ. ૧૬
- તેથી મડમો તણું પત્રો, સ્વામિ પાસ વંચાવી,
અર્થ સમજી ઉત્તર એને દેતિ તુરત લખાવી. ૧૭

વળણ.

લખાવી લલના નાથને, દે ઠપકો ધીરે રહી;—

રાખી અધુરી સ્વામી મને, આપે ધ્યાન ધરી નહી. ૧

કડવું ૨૫ મું. રાગ ધનાશ્રી.

સોળ વર્ષમાં પાર્વતિ સતિયે, રહિને રાજનગરમાંજ,
પરાર્થમાં અતિ પ્રીતિ ધરી, જશ લીધો નારીનરમાંજ. ૧

મન તેનું સ્ત્રીકેળવણીમાં લાગ્યું હતું શુભ કેવુંજ ?
સંગ હતો કેનો સતિને ? તે ચરિત ચર્ચવા જેવુંજ, ૨

અતિ સંક્ષેપે એ સઘળું મેં, વર્ણ્યું આણી વહાલજ;
ઓગણિસેં બ્રિજવિક્રમની સાલ સુધી વિણ આળજ. ૩

પણ એ પહેલાંના સંસારિક બનાવ બનિયા જે જેજ,
દિગ્દર્શન હું દામું તેનું, શુણવા લાયક તે છે જ. ૪

ઓગણિસેં એકવિશિની સાલથી, લખવા હિસાબ ધરનોજ,
નિજ હાથે રાખ્યો પાર્વતિયે, હરવા શ્રમ જિજ વરનોજ. ૫

મુનીમ કરતાં પણ મનમાન્યું કાર્ય કર્યું મતિ વાળીજ;
પ્રધાન પતિની આપ બની, હરકત બહુવિધની ટાળીજ. ૬

ઉપજ ખરચતો, અડસટ્ટો કરિ, ચત્રગ્યો ધરતો કારજ;
બાગ્ય ભત્રાં તે પુરુષ તણાં, જે ધર હોય આવી નારજ. ૭

વરધરની વસ્તૂ સઘળીની, ટીપ કરી ઠીક રાખેજ;
આખું મૂક્યું લીધું લલના, દર્પણ જેવું દાખેજ. ૮

પરિચરને પટ આપે નોંધી, લે ગણિ પાછાં લખેજ;

ચાકર કેરા પગાર ચુકવે, ચૂક ન એમાં આવેજી. ૯
 ધર સંબંધી કાર્ય સર્વ સંભાળી સતિયે લીધુંજી;
 એથી પતિએ સાર્યજનિકમાં, મન સંપૂરણ દીધુંજી. ૧૦
 દ્રેનિંગ ક્રાલેજના પતિકાર્યે, પરમારથમાં પૂરીજી;
 સહાય સદા સ્વામીને દેતી, સતિ આ બનિ અતિ શૂરીજી. ૧૧
 સ્વામીના શિષ્યો રક્ષાવરની, માત ગરજ મનમાનીજી
 સારતિ સારવતી સતિ પોતે, વાત નથી તે છાનીજી. ૧૨
 માંદો કો જાણે કે સત્વર, લે તેની સંભાળજી;
 એસડ વેસડ કરિ દુખ ટાળે, બનિ પૂરી પ્રતિપાળજી. ૧૩
 પૂછિ ખજર આપે અતિ હિંમત, ભાઈ ન જરિ ગભરાશોજી;
 એસડ આ આપું તે પીજે, સાજ સત્વર થાશોજી. ૧૪
 માત પિતાયિ પડેલા છેટે, માંદાની ધરિ દાઝજી,
 જોવા જાતી વારે વારે, સતિ આ સુખનું ઝાઝજી*. ૧૫
 જોઈતિ વસ્તૂ નિજ ધરથી દઈ, ટાળે પીડા તનનીજી;
 ભાવનું દે નિજ હાથ બનાવી, મહિલા મોટા મનનીજી. ૧૬
 બાવિશને ચોમાસે ચતુરા, પતિસહ સૂરત ગઈતીજી;
 ભળવા નાત વિષે ભલિ ભાતે, ચર્ચા ચાલુ થઈતીજી. ૧૭
 પતિ-મિત્રોની મદદે વાંધો પતવાની તક આવીજી;
 વાંકું પાડિ વિરૂદ્ધ પક્ષિયે, જન બહુ દિધા ભ્રમાવીજી. ૧૮
 એથી પક્ષ પક્ષા બે તેથી, તડ પડિયાં નિર્ભ્ર નાતેજી;
 પતિ-મિત્રો નિજ મિત્રો સાથે, પક્ષે રહ્યા ભલિ ભાતેજી. ૧૯

* વહાણ † માંદાને ભાવે એવું. (રસોઈયાનું કરેલું ભાવે નહિ તો પોતાને હાથે બનાવી આપે.)

અમદાવાદમાં ઓપાવેલું ધરસૂત્ર ને એ પુત્રોનું વેવિશાળ. ૪૫

ખાર વર્ષ નિર્માણ કરેલાં, વિધિએ નાતવિરહનાંજ,
મિથ્યા કહો તે કોણુ કરિ શકે, દુખ દારણ દુઃસહનાજ? ૨૦
પૂરાં દ્વાદશ વર્ષે વાંધો, અઠ્ઠાવિશની સાલજ
પત્યો પુરણ, એ પુત્ર તણું શુભ મળિયું વેવીશાળજ. ૨૧
ત્રણ સુત-માત હતી સતિ એ તક, તેમાંયિ જ્યેષ્ઠ વચટનોજ
જોગ વિવાહ તણો ઝટ જમ્યો, વખત વહો ખટપટનોજ. ૨૨
વૈશાખ માસે વિરોધ મટ્યો, મળ્યો લાભ તરત મનમાન્યોજ;
પરમેશ્વરનો પાડ પુરો ઉર, મહિલા મનથી માન્યોજ. ૨૩
માહવદ બીજે પરણ્યો અનુભાધ, એકત્રીશની સાલજ;
સોળ વર્ષની વયમાં* કન્યા મળિ ગુણરૂપ રસાળજ. ૨૪
જ્યેષ્ઠ પુત્ર પરણ્યે વચલાનાં, સાસુ સસરો સત્વરજ
આતુર લગ્ન કરાવા હતાં અતિ, ઉત્તમ ગણિને આ ધરજ. ૨૫
પણ તે પુત્ર હતો દશ વર્ષનો, તેથી ના કહિ તેનીજ;
જાળજમ કરવા રચિ ન હતી, ધણિધણિયાણી બેનીજ. ૨૬
પાંચ વર્ષથી પાર્વતિકુંવરનું, શરિર ન રહેતું સાબુંજ;
એયિ બિજો સુત ઝટ પરણાવા, સગાં કહેતાં ઝાઝુંજ. ૨૭
તવ ઉત્તર આ પૂતિમજ્જમળતી, દેતી ખાસો એવોજ;
બાળલગ્ન કરવાનો લહાવો, નયિ મારે જરિ લેવોજ. ૨૮
બાળલગ્ન બૂઝું છે, બહુ રિત, કટુ ફળ તેનાં ન આખિશજ;
વિવાહ ફેક થવાને ઉરમાં, ડર હું રંચ ન રાખિશજ. ૨૯
ભવ બોળવા વહાલું, સુતનો હું, ભભકો ન મારિશ મોટોજ;
વળગાડિ વંગ હંગ જાણ્યા વિણ, વહોરિશ નહિ ધર તોટોજ. ૩૦

* અનુભાઈની સોળ વર્ષની ઉન્નરમાં.

વળણ.

તોટો નવ હોરિશ કહિ પછી, બાળ વિવાહનિષેધ,
સતિયે બહુ રીતે કથ્યો, જે ભરિયો બહુ વેધ રે. ૧

કડવું ૨૬ મું. રાગ ચોપાયની દેશી.

બાળલગ્નનિષેધક મંડળિ, સંવત ઓગણિશ ત્રીશે
સ્થાપન થઇતી રાજનગરમાં, ચહિ ઉત્કર્ષ અતીશે, ૧

હેતૂ જેનો હતો પાંશરો, બાળલગન અટકાવા,
સંસારી સ્થિતિ આર્ય જનોની સુધરી શાંતી થાવા. ૨

સોળ વર્ષ પૂરાં વીસા વિણ, સુતનું લગ્ન ન કરવું;
પુત્રથિ પાંચ વરસ નહાતી વહુ જોઇ અભિમત આચરવું. ૩

નિર્બંધ એવો હતો મંડળિનો, પણ તેમાં હતિ ખામી;
સતિ પતિ તેથી ન ભજ્યા તેમાં, અસંતોષ ઉર પામી. ૪

સમય પ્રમાણે લગ્ન તણી વય, ઠીક ઠરાવે કીધી;
પણ અનર્થની ચાક્ર ચાલતી, નવ નિજ લક્ષે લીધી. ૫

રજસ્વળા હોવા પહેલાં, પરણેલી પતિ વ્યવહારે
આવતિનો અટકાવ ન નોંધ્યો, મંડળિયે નિજ ધારે. ૬

તે ખામી આ સતિયે નિજ ધર, વરમત મળિને પૂરી;
નાતથિ નોંખો ચાલ ચકાવી, રીત બાળિ બહુ બૂરી. ૭

એહ સુપારો એક મુખ્ય, નિજ ધરમાં નિષિદ્ધ કીધો;
ખીજો તે સાથે લલનાએ, નિજ લક્ષે ઝટાડીધો. ૮

વહુને શુભ દેખાવણી દેવા, અંતર આપ વિચાર્યું;
પુત્રિથિ અધિક ગણી સુતવંતુને, સતિયે કારણ સાર્યું. ૯

દ્વિમેલ ટ્રેનિંગ કૌશલ્યમાં, મિસ કૌશલ્ય હાથે તેને,
ઉત્તમ ઇંગ્રેજ કેળવણી, ઝાંઝ અપાવી જેને. ૧૦
ઇંગ્રેજ ભાષા ન આવડે, મડમ સાથમાં મળતાં,
અડચણ પડિ હતિ પાર્વતિ સતિને, વાતચીતમાં વળતાં, ૧૧
તે અડચણ સુતવધુને ન નડે, મનમાં એવું ધારી,
અતિ અડચણ વેઠી ધરિ હિંમત, વહુને સઘ સુધારી. ૧૨
કૃતાર્થ જન્મ ક્યો વહુનો, સુતનો સંસાર સુધાર્યો;
બિજે સુધારો સતિનો આ મેં, સંક્ષેપે ઉચ્ચાર્યો. ૧૩
વય ન્હાનીમાં વહુ બહુ રીતે, પ્રવીણ કીધી પ્રીતે;
શુભ કેળવણી લાડ લડાવી, ચાનક ધરિને ચિત્તે. ૧૪
એથી સુતવધુ નિવડી અનુપમ, નિજ ઘરનો શણગાર;
નામ પ્રમાણે વિરુદ્ધ* ધર્યું, લલનાને ન લાગી વાર. ૧૫
બુદ્ધિપ્રકાશ† વિષે દાખલ, કરવાને બાધ શૃંગારે
નિજ ઈર્ગજશ વાચનપુસ્તક ભાષાંતર કર્યું એ વારે. ૧૬
વાત તેડ નિજ મરણ આગમય, દિન થોડામાં જાણી;
પાર્વતિ અતિ પુલકિત થઇને, પતિ સન્મુખ ઉચરી વાણી. ૧૭
લખાણ વહુ શૃંગાર તણું શુભ, છપાય જેણી વારે,
બતાવજો ઝટ તે જુજને, મન આતુરતા છે મારે. ૧૮
આકાંક્ષા નિજ ન પડી પૂરી, વહુકૃતિ નિરખ્યા પહેલાં,

* ઉપમા-પણ:-મેં બાઈનું નામ શણગાર હતું, તે નામ પ્ર-
માણે એ ઘરનો શણગાર નીવડી ને પોતાના નામનું પણ રાખ્યું.
† “બુદ્ધિપ્રકાશ” નામનું માસિક ચોપાનિયું અમદાવાદમાં પ્રગટ
ચાલતું હતું.

અરે સતી સુરલોક ગઈ, નિજ ધરનાં જન કરિ ઘેલાં ! ૧૯

વળણુ.

ઘેલાં કરિ દિલ દુખ ધરી, સ્વામી સુત સુતદારને,
સ્વર્ગ સિધાવી સાધવી, ભરિ ભલપણભંડારને. ૧

કડવું ૨૭ મું રાગ આશાવરી.

“વૈશંપાયન વાણી વદે, શુણુ જનમેજય ભૂપાળરે.”
એ દેશી.

અન્ય કરે તો કરવું આપણે બીકણુ એવો સ્વભાવરે
પાર્વતિ સતિનો ન હતો જરિયે, પણ હતો પક્વ ઠરાવરે. ૧

યોગ્ય જણાયે તે કરવાની, પહેલ કાઢી તે કરતીરે;
એકા કે ચર્ચાથી ચતુરાં, દિલમાં લેશ ન ડરતીરે. ૨

ધરથી ધર્મ ઉપર હતી શ્રદ્ધા, મહિલાની મનમાનીરે;
પણ ધર્મભોળિ બનીને ભામા, વહેમની વાત ન માનીરે. ૩

સત્યાસત્ય પરીક્ષા શક્તી, સતિમાં જ્યમ જ્યમ વાધીરે;
લ્યમ લ્યમ ધર્મ વિચાર સુધારી શુદ્ધ સમાધી સાધીરે. ૪

પતિસંગે સતિ ધર્મ સંબંધી, સમજણુ બહુ બહુ પામીરે;
પણ નિજ ધર્મતણી આસ્તિકતા, રહિ હતો ઉરમાં જામીરે. ૫

આસ્તિક શક્તિ અને ભક્તીગુણ, હોવાથી આ નારીરે,
શુભ સંજોગો મળતાં થઇ શુભ પ્રાણધર્મ સંસ્કારીરે. ૬

દયા તણો ગુણ આ દારામાં, શ્રેષ્ઠ હતો સુખકારીરે;
ધર્મમૂળ તે ધારી નારી, થઇ બહુનાં દુખહારીરે. ૭

પારકિ પીડે મન પીગળતું, પાર્વતિનું પરિપૂર્ણુરે;
 માખણ કરતાં પણ હતું કોમળ, જે તપતું અતિ તૂર્ણુરે. ૮
 દાન સુપાત્રે દેવા સત્વર, નિમિષ ન અંતર કરતીરે;
 કાળે કેશ મૂળા છે જાણી, ઝટપટ ધર્મ આચરતીરે. ૯
 દુકાળમાં* આવેલાં મહિને, અન્ન વસ્ત્ર ઝટ આપીરે,
 સંતોષ પામતિ સતિ નિજ અંતર, કષ્ટ પરાયાં કાપીરે. ૧૦
 પરને સુખ આપી સુખ પામે, પરદુખ દેખી દાઝેરે;
 દુકૂળાં ધારિ દયાનાં નારી, વિશ્વનિ માંહિ વિરાજેરે. ૧૧
 શીળ તણો શણગાર સજી, ધરિ ભૂષણ ભડતી કેરાંરે,
 પતિવ્રત પિયળ કરી ફરિંસુંદરિ, પામિ વખાણ ધણેરાંરે. ૧૨
 વિનયે વાન કરે વશ એવું, વિલસાવ્યું† આ વિનતારે;
 મીઠી વાણે મોહ ધણેરો, દાખ્યો જણુવિ સુજનતારે. ૧૩
 ક્ષમાખડગ ધારી આ નારી, શત્રુ સર્વ હરાવીરે,
 ઘેર્યંત્રિ હાલ ઝાલિ ચાલિ સતિ, કંથનિ જીત કરાવીરે. ૧૪

વળણ.

જીત કરાવી કંથની, સંસાર-ફુસમરમાં સાર,
 પતિનૃપની નમહોરથિ ખની, વિલસી જમવ્યવહારે. ૧૫

કડવું ૨૮ અં રાગ ધનાશ્રી.

અમઠાવાદમાં જોયારથિ સ્થાપન થયો પ્રાર્થનાસમાજજી,

* સંવત ૧૯૨૦-૨૩ વગેરે સાલોમાં. † વસ્ત્ર. ‡ રોગભાવ્યું.

ફું સંભ્રામ, યુદ્ધ-સંસાર રૂપી રણક્ષેત્ર.

સારથિ ધર્મ વિચારો સતીના, સુધર્યા શુભ સહસાજી. ૧
 “પ્રાર્થનામાળા” પાઠ કરી નિલ ધારે વિભૂનું ધ્યાનજી;
 ભજન કર્યા વિણ ભોજન ન કરે, રહે પ્રભુપદ સાવધાનજી. ૨
 ચેતનશક્તી જ્યાં સુધિ રહિ ત્યાં-સુધિ સમરણ નવ ચૂકીજી;
 નિલ-નિયમ કરવે નવ અટકી, શણિવત્ થાતાં સૂકીજી. ૩
 તેત્રિશ અઢારસે ઉપરની સાલે મનોરથ સાર્યોજી;
 નામ સમાજે નિજ નોંધાવી, બ્રાહ્મધર્મ સ્વીકાર્યોજી. ૪
 સમાજકાજ કરે અતિ ઉમગી, લાજ ન એમાં ધરતીજી;
 દુર્જન ટીખળ ટોળ કરે પણ, અબળા નહિ ઓસરતીજી. ૫
 પુત્રો ને વહુને અતિ પ્રીતે, નિલ પ્રાર્થના કરાવેજી;
 સખિમંડળિ મેળવિ મનમોદે, ઠીક ઠરાવ ઠરાવેજી. ૬
 પૂર્ણ બ્રહ્મ પરાત્પર કેરું, જ્ઞાન થવા રવિવારેજી,
 માનનિયો મેળવીને મંદિર,* પ્રાર્થના માટ પધારેજી. ૭
 સમાજના મતને મળતાં, ગરબા દેશી આ દારાજી
 ઢાળ બતાવી પતિને રચાવે, સ્વર પૂરી અતિ સારાજી. ૮
 સ્વામિને સહાય દઈ સતિયે, “સ્ત્રિસુબોધ”ના અંકો ચારજી,
 રચાવિ “બોધ વચન” બહુ હોંશે, તરત કરાવ્યું તૈયારજી. ૯
 ગરબિ નવિન જોડ્યા પછી પોતે, તારુણિ નિજ ધર તેડીજી,
 તાલિમ આપી તુરત શિખાવે, તોડી વહેમની બેડીજી. ૧૦
 ફીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજ કેરી, બણનારી શુભ ભામાજી,
 આ રિત શાણી સઘ સુધારે, રંજન કરિ બહુ રામાજી. ૧૧

શીખવિ ગીત અને ગરખી, લઇ જાય સમાજે શાણીજી;
 ગવરાવે ગુણવતિ ગોરિયોને, વિલસે ત્યાં શુભ વાણીજી. ૧૨
 બીજી બાઈઓને પણ પ્રીતે, બોધે બહુ ઉપદેશેજી;
 પ્રભુ ભક્તીમાં બેળવવાને, ઉત્તમ નિજ ઉદ્દેશેજી. ૧૩
 તેત્રિશ ચોત્રિશને શીયાળે, પાર્વતિ પતિની સાથેજી
 પ્રવાસમાં નિકળી અતિ પ્રીતે, રણવા યશ નિજ હાથેજી. ૧૪
 પહેલે વર્ષે ઝાલાવાડે જઈ બોધી બહુ બાળાજી;
 બીજે ગુજરાતે મન માંતે, ગુણ દાખ્યા રસવાળાજી. ૧૫
 પેટલાદ સોનિત્રા વડોદરા, ભર્ય અને અંકલેશ્વરજી,
 સૂરત આદિ સમાજ વિષે જઇ, પ્રીતે ભજી પરમેશ્વરજી. ૧૬
 બ્રાહ્મધર્મ સિદ્ધાંત જણાવી, ભાગી બહુની બ્રાંતજી;
 શુણિ ઉપદેશ સતીનો સુંદર, સુંદરિ થઈ સૌ શાંતજી. ૧૭
 અનસિક પ્રભુ ભક્તિ અને દધ સદાયરણુનો બોધજી,
 બહુને નિર્મળ કીધી, ટાળિ અધર્મ-વિરોધજી. ૧૮
 ધર્મ નીતિના નારિસુધારા કરવા કામનિ. ફોડેજી,
 છતિ થઇ છત જણવી નિજ કેરી, હાકી જીતી હોડેજી. ૧૯
 ઉપયોગીપણું પાર્વતિ સતિનું, અતિશય વધિયું આંહીજી;
 જગમાં અપ તેને અપ પછિથી તુરત જણાયો ત્યાંહીજી. ૨૦

વળણ.

સાંહિ જણાવો અપ ધણો, આહિ કરતાંય વિશેષ;
 એથી અજર જગત જવા, પ્રભુએ કર્યો આદેશરે.* ૧

કડવું ૨૯ મું. રાગ સામેરી.

“સુદેવ સભામાં આવિયો, ન્યાં બેઠાં રતુ પર્ણ.—”

એ દેશી.

દશ વર્ષથી સતિ પાર્વતીને, દેહે વ્યાધિ અનેક
આવિ આવી ચાવિ નાખી, કરી કૂચો છેક. ૧
શરિર પ્રત્યે લેણા દેણી, ન હતિ તેને લેશ;
વય પ્રમાણુ ન રહ્યું એથી, વૃદ્ધ જણાયો વેષ. ૨
વ્યાધિ વળગ્યા વૈરિ રૂપે, કરવા રૂપ વિરૂપ;
પણુ નિજ પોત પ્રકાશિ ખાસી, ઓપી અધિક અનૂપ. ૩
વિપરિત રીત ખચિત જણાઈ, એ મહિલામાં એવી;—
શરિર સાથ સંબંધ ન મનનો, જીગતિ જોવા જેવી. ૪
વપુમાં વ્યાધી વાસ વસીને, કામનિ કાય કથાળી;
પણુ મન મંદ પડ્યું નહિ જેનું જેથિ થઈ જશવાળી. ૫
તન નિર્મળ મન સખળ જેનું, વીર વનિતા એવી;
આધિ વ્યાધિ ઉપાધિની, ગણત્રી ગણે નહિ તેવી. ૬
દેવી જેવી એવિને પણ, કાળ કહો ક્યાં મહે ?
મેરૂ ખેરૂ* થાય કાળે, સાગરો પણ સૂકે. ૭
તેડા રૂપે તાવ આવ્યો, કાળ કામતી કરો;
છત્રિશસ્ત્ર† પોષે શુદ્ધ ચોથે, દિધો દેહમાં, ડેરો. ૮
પતિએ અતિ જીપાય કર્યામાં, રતિયે ન રાખી ખામી;
વૈધવાર દાક્તરો, વ્યાધી શક્યા નહિ વામી. ૯

* નાશ પામી જવું—ધુળધાણી થવું. † સંવત ૧૯૩૬.

હવા ફેરથિ ફેર ન પડ્યો, દવા* દવાથી† વાધ્યો;
 અતિસાર દમ એ તાવને મળિ, દાવ દમવા સાધ્યો. ૧૦
 આપાઠ સુધિમાં શાણિ સતિનાં, શિથિળ થયાં સૌ ગાત્ર;
 કાષ્ટવત કાયા થઈને, રહ્યાં અસ્થી માત્ર. ૧૧
 ખટ માસથી વિશ્વાસ વપુનો, સતિયે ગણ્યો તો ખોટો;
 તેડું સાચું ત્રિલોકપતિનું, જાણિ જિવ કરિ મોટો. ૧૨
 પણ પતીપર રતિઠૂંકતી અતિ, સતિનિ એથી એણે;
 કાળ રોકી રાખિયો તો, દેહ દુખ સહિ તેણે ! ૧૩
 પણ હવે ગણુ પ્રભુ ન પાછા વાળશે આ વાર;
 જાણિ એવું શાણિ સત્વર, તત્પર થઈ નિર્ધાર. ૧૪
 એથી આશા સ્વામિયે, મૂકી નિજ મહિલા ફેરી;
 જાણિ મનમાં માનની ઝટ, નિશ્ચય કાળે ઘેરી. ૧૫
 ધુરતથી આવેલ સગાંએ, લમ હેતૂ સૌ કાઈએ,
 સૂનવ્યું સુત ડુંમોટો મુંબઈથી, બોલાવવો ઝટ જોઈએ. ૧૬
 સારે ના કહિ પાર્વતિ સતિયે, ઉચરિ હજવે આમ;
 પરીક્ષા છે તેની હમણાં, માટે નથિ અહિં કામ. ૧૭
 જ્યેષ્ઠ પુત્રની જીવતિને, નહાના નિજ એ સુત સાર
 નિરખી નેત્ર ભરીને બામા, શોચે વારંવાર. ૧૮
 કાંત નિજ એકાંતમાં જોઈ, એકલા એકવાર;
 સંભાળજી આ એકરાં, ઉચરી જરી આ નાર. ૧૯

* રોગ † ચીકણથી. (જમ જમ આસડ કર્યું. તેમ તેમ રોગ વાધ્યો). ‡ પ્રીતિ. § અનુભાઈ આ વખતે મુંબઈની “સેન્ટ મેડીક્લ કોલેજ”માં દાકતરી વિદ્યા શીખતો હતો.

- ગદગદ સ્વરે એમ બોલતાં, આંખે ભરાયાં પાણી;
નાથ-નેત્રે નિર વહ્યાં, ઉચરી શક્યા નહિ વાણી. ૨૦
- સ્થિર મન કરિને સ્વામિયે પછિ, બોધ દીધો બેશ;
હે સતી સમજૂ થઈ ભલી, ક્યમ કરે નિષ્કુળ કલેશ. ૨૧
- જાયું તે સૌ જાય નિશ્ચે, નથિ રહેવાનું બેશી;
આ જગત-તંત્ર અનિલ છે, જન લહાણુ તેમાં લે શી? ૨૨
- છે ધર્મ સહાયક અંતનો, આવે ન ખીજું કામ;
સ્વજન સુત વિત સેવકો, નવ સહાય આવે નામ. ૨૩
- શરણુ સાચું સમ્યક્ધનનું, જાણુ નિશ્ચય નાર;
ધર્મીને નિજ ધામ રાખી, અચળ સુખ દેનાર. ૨૪
- તુજ ભક્તિથી ભગવાન રીઝી, ભહું કરવા તારું
ધાયું હશે અહિંથી પણ ઉત્તમ, એમ હું મન ધારું. ૨૫
- આ અનિલ વ્યાધી યસ્ત દેહથિ, છોડાવિ તુજને તૂર્ણ,
અજર અમર રુજરહિત* કરિ, સુખ આપવા સંપૂર્ણ. ૨૬
- તેહું આવ્યું છે જાણુ નિશ્ચય, દૂર સંશય રાખ;
વિષ તજ આ વિશ્વસુખનું, ચિદ્રુપ-અમૃત ચાખ. ૨૭
- ભાન આવ્યું ભામનીને, શુણી કંથઉપદેશ,
માયાનું આવરણુ જઈ, અંતર હવો ઉજ્જ્વલ. ૨૮
- છે માયા કાયાધારિને, મોહજાળ નાખે એવી;
મૃગમાં રખાવ્યું ભરતમન, બહુ ડગાવ્યું દેવદેવી. ૨૯
- તો પાર્વતીને કેમ કહો તે, ચડપ નવ ચૂકો ?

અવસાનમાં સુત સ્વામિ વહુ, નિજ પાસ દૃષ્ટે આવે. ૩૦

સાવધ સતી પતિબોધથી થઈ, બોલિ તેણીવાર;

હે કંથ હું પરબ્રહ્મ શરણે, જવા છું તૈયાર. ૩૧

કેટલાક દિવસથી નાથ હું, એ વિચારમાં છું લીન;

માયા અજ્ઞેયે જીતિ મન મુજ, કીધ અતિશે દીન. ૩૨

આજે હું છેલ્લી વાર મળિ, વહુ છોકરાને નાથ;

શિખ આપિ સારી, મુકિ વિસારી, આપિશ હરિને હાથ. ૩૩

વળણ.

હાથ આપિશ ઉઠાવિ લેવા, ભજિ મનમાં ભગવાન;

પછિ હું પિયુ કે વાતમાં, ધરિશ ન માંડે ધ્યાનરે.

કડવું ૩૦ મું. રાગ મેવાડા.

‘મોસાળ પધારેરે બાળક બાહુડારે, મારાં લાડકવાયાં બે બાળ.’ —

એ દેશી.

બેટો ~~જુને~~ બાવેરે લાખેણાં રડાં લાડકારે, મારાં ગુણા* રમણ† શું મારા.

છે આ મેજો છેલ્લોરે, તમે શોક ન કરશે લગાર. બેટો ૦

આવો મારાં ખીઠારે, હું ફેરવું તમ શિર હાથ;

નિરખું નેણુ ભરીમી, તૂટશે આપણા સાથ. બેટો ૦ ૨

સંપી સ્નેહ વધારીરે, રહેજો હું રાંકડીનાં રતન;

જશ જગમાં શુભ લેજોરે, કરજો જાતનાં ઝાઝાં જાત. બેટો ૦

‘કુળમાં દાવા પુત્રોરે, થયેને વખણાવજો માની કૂખ;

ત તોપ ઉપજાવેર, ભાગજો તેમના મનની ભૂખ. બેટો ૦

* ગુણાબાઈ—વચટ પુત્ર. † રમણબાઈ—ન્હોનો પુત્ર.

આળ ન કોતું વહોરશોરે, ગુણિ મારાં ખાશો ન કોની ગાળ;
 આળસ આધું કરિરે, ઉઘોગે ક્ષેપણ કરજો કાળ. બેટોં ૫
 નાત સેવના કરજોરે, દેઈ દેવના સરખું માન;
 નીચ સંગ પરહરજોરે, એથી નિવડશો નાદાન. બેટોં ૬
 શૃંગાર મારી શાણીરે, છે તું મુજ ધરશૃંગાર;
 સસરાની સેવા કરજોરે, છે હવે તુજ શિર ભાર. બેટોં ૭
 દિયેર આ બે તારારે, તેપર રાખજો પૂરણ પ્રીત;
 માત ગરજ સારીનેરે, આહું પડવા દેતિ ન કો રીત. બેટોં ૮
 ભવ દરિયો તરવામાંરે, નિવડજો નાથનિ નૌકા સાર;
 શિળ શણગાર ધરીનેરે, શોભજો સદા સંસાર. બેટોં ૯
 સારી નારી સંગેરે, સંચજો સદ્ગુણ ઊર;
 કુલમ મૂકી ટાળીરે, રહેજો તું તેથી દૂર. બેટોં ૧૦
 સુખ વૈભવ ખીજનોરે, દેખી ન દાઝવું લેશ;
 સંતોષ ઊર સજવોરે, નિજથી નિર્ભાગિ જોઈ હમ્મેશ. બેટોં ૧૧
 લેજો લહાવ લોચનનોરે, નિરખી મારા કાળજની કોર;
 જઈશ હવે હું આંધીરે, શાણાં મારા કરશો ન શોર. બેટોં ૧૨
 વળણ.

શોર ન કરશો એમ કહિ, પાસું ફેરવે તત્ત;
 સંસારિક વિષયોથિ મન, સંકેયું એક સર્તરે. ૧

કડવું ૩૧ મું. ચોપાયાની દેશી.

અંત શિખામણ સતિયે અતિ શુભ, વહુ દિકરાને દીધી;
 મનોવૃત્તિ મોયા મોહ ગમી, તરત દૂર પછિ કીધી. ૧

જીવનમુક્ત થયેલ જણાઈ, ભક્તિમાન આ ભામા;
 સરત સાધિ સુખધામ રામમાં,* શાંત રિતે ગુણુઆમા. ૨
 વહુ દિકરા આવે પાસે પણ, તેપર મીઠ ન માડે;
 સમ્યક્દેવનમાં મન લાગ્યું ત્યાં, કહો કોણ મોહ પમાડે. ૩
 મરણ તણું ભય ભાગ્યું જેનું, વળગ્યું મન હરિ શરણે;
 અસાર આ સંસાર ગણી, ચિત ચોટયું ચિદ્રુપ-ચરણે. ૪
 થોડા દિવસ દશા આવીમાં, વનિતા જણાઈ વાર;
 વિદેહ મુક્તિતણે મારણ પછિ, ચરણ ધર્યાં નિજ આર. ૫
 છત્રિશના આપાદતણી, શુદ્ધ સાતમ વાસર ખુદે,
 સૂર્યોદયમાં સ્વપ્ન થકી ઝટ, જાગિ સતી ચિત શુદ્ધે. ૬
 પાસે પતિ આવેલા તેને, પૂછ્યું અર્ધ જાગૃતિમાં;
 આંહિ મને કયમ આણિ કહો? સંશય ઉપન્યો એમ સતિમાં. ૭
 સ્વપ્નમી કહે ક્યાં છિયે. આપણે? સતિ કહે ગુરુ દર્શા ધેર;
 નેત્રોં કરતી કાંતા, મેખી પતિએ એ પેર. ૮
 જેપર શ્રદ્ધાની જડ બાઝી, તેરપે પ્રભુ એને,
 અવસાને દર્શન દઈ નિજ ધર, તેડી લીધી તેને. ૯
 શ્વસ બંધ પાડી અવબંધન તોડી ગઈ હરિદ્વાર;
 વિદેહ મુક્તિમિ મુક્તિ સજી શુભ, દેહ રહિત થઈ દાર. ૧૦
 આધી વ્યાધિ ઉપાધી વાળો, ભયનો ભાર્યો દેહ
 લાગી સરત પાઈ પારોડે, અચળ થવા શુભ એહ. ૧૧
 શોક શોક મૂકી મોઢી બહિલા, પતિ પુત્રો વહુ પાસે;

નિજ વિયોગનું દુખ વહાલાંને દઈ ગઈ પ્રભુ આવાસે. ૧૨
 વિયોગ સુતવધુ સહિ ન શકી, સાસુનો વહુ શૃંગાર;
 ઉપકારિણિ નિજ સાસુ વિરહના, ધીકયા ઉર અંગાર. ૧૩
 મેં બદ્ધો કશિ રીત ન વાળ્યો, રે! સાસુ ગુણ કેરો;
 શોચ એહ સુંદરિમન વ્યાપ્યો, ફળ્યો નહી મુજ ફેરો. ૧૪
 રડવાકુટવારિતપર સતિનો, પૂર્ણ હતો ધિક્કાર;
 તેથી લૌકિક તેવું તેવું, ન કર્યું તેણીવાર. ૧૫

સ્મશાન શય સતિનું લઈ જવા, બીડ થઈ અતિ ભારે;
 નાત અને પર નાત તણા જન, આવ્યા સતિપતિ-દ્વારે. ૧૬
 દહનક્રિયા કરિ સાંત્વન કીધું, બહુ મિત્રોએ ફરિને;
 બાધ ન શોચ કશો કરશો, થયું જે કંઈ ગમિયું હરિને. ૧૭
 પાર્વતિ દેહ પજા પછિથી, દશ માસે સુતની દારા
 અકસ્માત એની પાસે જઈ પહોંચી સ્મરિ ગુણ સારા. ૧૮
 જાણે પ્રત્યુપકાર વાળવા, ગઈ વહુ એમ ગણાયું;
 તારણી મન સર્વ તજી, નિજ સાસુ સમિપ તણાયું.

વળણ.

તણાયું મન શૃંગારનું, સાસુ સેવન માં.

વદ છઠ વૈશાખે* વળી, વનિતા સ્વર્ગ ને વાટરે. ૧

કડવું ૩૨ મું રાગ ધનાશ્રી.

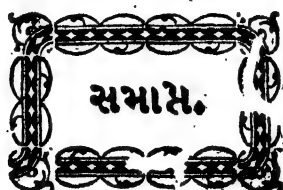
સતિ પાર્વતિ પરલોક ગઈ, રહિ કીર્તિ ત્ય અહિં તેનીજ;
 જ્યમ કેતકિ જુદાં જાઈ અર્ક થઈ, ગારેમવ દાગે તેનીજ. ૧

ધર્મવૃત્તિની ધણિવશવૃત્તિની, દયા ધામ શુભ ટેકીજી,
 નમ્ર સ્વભાવનિ નિર્મળ નારી, નિરખી જોમાં નેકીજી. ૨
 આપદમાં હારી નવ લવ* પણ, પણ પોતાનું પાળ્યુંજી;
 ટેક ત્રિભુવન પતિયે રાખી, તેથી વિષ્ણુ ઝટ વાળ્યુંજી. ૩
 વિષ્ણુ કરતાં પણ વિષમ વેણુનો, અનુભવ ભવમાં કીધોજી;
 સંકટની સીમા ન દિહી પણ, પગ પાછો નવ દીધોજી. ૪
 પતિવ્રતઆખડિ પૂર્ણ પાળિ, અડચણ બહુ વિધની વેઠીજી;
 આપત્તિનો આભ તુટે સતિ, હઠિને ન પડી હેઠીજી. ૫
 વેષ લીધેલો પૂર્ણ ભગ્નવી, રાજી કર્યા ભવનાયકજી;
 તેથી ત્રુટી તે સૂત્રધાર થયા, સતિના સત્વર સહાયકજી. ૬
 લાજ રાખિ લલનાની પ્રભુએ, અભિવાંછિત શુભ આપીજી;
 પૈસો પુત્ર પ્રતિષ્ઠા દધને, અંતે સ્થિર કરિ સ્થાપીજી. ૭
 ચરિત્ર ચાર પાર્વતિસતિનું, ચાર પદારથ દાતાજી,
 રૂપ તેના વિકારશમી સૌ, ઉર ઊપજશે શાતાજી. ૮
 ખટરિપુ-દળખંડનકર્તા †અસિ, છે ભલું આ આપ્યાનજી;
 સદ્ગુણપ્રેરક છે સદ્ગુરુશુ, ધરશે જો તે ધ્યાનજી. ૯
 મહિમા એનો મુખ શુ વખાણું? પુણ્યપથે મન વાળેજી;
 દુષ્કૃત દિલ ઊપજા. † ન દર્ષ, પાપ બુદ્ધિને બાળેજી. ૧૦
 ધર્મનીતિ ધાંજ ને સાહસ, વિવેક વિનયનું પાત્રજી,
 ચરિત્ર ૧૬ રૂદર, જોવા સરિખી જત્રજી. ૧૧
 પ્રતિભા, ધર્મ પ્રકાશે તેમાંજી;

પત્નીના ઉપયોગ તણા, અતિ ઉત્તમ ગુણુ છે એમાંજ. ૧૨
 જે નારી સારી રીતે આ ચરિત્ર ધરશે ધ્યાનજ;
 સતીપણું શુદ્ધ પ્રાપ્ત કરીને, સ્વર્ગે જશે નિદાનજ. ૧૩
 વિરૂપાને વશ થાશે વલ્લભ, પાર્વતિ-ચરિત્ર પઢતાંજ;
 જશ જગમાં ઝાઝો વિસ્તરશે, નડતર નહિ રહે નડતાંજ. ૧૪
 રાસલીલા કરતાં ઉપયોગી છે પાર્વતિ-ગુણુ-પુસ્તકજ;
 સધવાને સાંભળવા જેવું, તારકમંત્ર શું આ તકજ. ૧૫
 બાળાઓને બોધજનક છે, નીવડવા શુભ નારીજ;
 ચરિત્ર આ ચતુરાનું સુંદર, પતિની હોવા પ્યારીજ. ૧૬
 જ્યારે શુણે કે વાંચે ત્યારે, તે છે ફળ દેનારજ;
 આરે માસ તણું તીરથ, સતિચરિત્ર છે આ ચારજ. ૧૭
 સંવત્ ઓગણિશ છેતાણિશના, વિક્રમાર્કના વર્ષેજ,
 પોષે શુદ્ધ તેરશ બૃગુવારે, સતીચરિત્ર સહર્ષેજ, ૧૮
 પૂર્ણ કર્યું પ્રેમે પદબંધે અદ્ય મતીથી આ મેજ,
 રાજરામાત્મજ કવિ પદરજ, નામે ગણપતરામેજ. ૧૯

વળણુ.

ગણપતરામ ભજિ રામને, દે રૂડી : ૧૧શીપ;
 શ્રોતા વક્તા બોલજો, જય જય શ્રી રંગદીશરે. ૧

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં પુસ્તક.

પુસ્તક અને ગ્રંથકાર.

કિંમત. પોસ્ટેજ

રા. સા. મહીપતરામ રૂપરામ કૃત. અકબર ચરિત્ર. ૦૧ ૦)~૧૧

શાસ્ત્રી વ્રજલાલ કાળિદાસ કૃત. ઉત્સર્ગમાળા. ૦૫ ૦)~૧૧

„ ગુજરાતી ભાષાનો ઇતિહાસ. ૦૧ ૦)~

શાહ મગનલાલ વખતચંદ કૃત. કથનાવળી. ૦૧ ૦)~

રા. વિઠલદાસ ધનજીભાઈ કૃત. કેશી વસ્તુનું વર્ણન. ૦૧~ ૦)~

„ ગુજરાતના બીખારીઓ. ૦૧ ૦)~

„ ગુજરાતનો ઉત્કર્ષ થવાનાં સાધન. ૦૧ ૦)~

„ સ્ત્રીનીતિધર્મ. ૦૧ ૦)~૧૧

રા. ચુનીલાલ બા. મોદીકૃત. મહાન આદ્રેડનું ચરિત્ર. ૦૧~ ૦)~

„ ફ્રાન્સદેશમાં રાજની ઉચલપાંચલ. ૦૧૧ ૦)~૧૧

એચ વિદ્વાન કૃત કિમિયાગર ચરિત્ર. ૦૧ ૦)~

ભ. એદલજી જ. ખેરી કૃત. દુકાળ વિષે નિબંધ. ૦૧~ ૦)~૧૧

કવિ દલપતરામ ડા. કૃત. અંગઉધારનો અંધડો. ૦)૦૧ ૦)૦૧

„ કવિતા વિલાસ. ૦૧૧ ૦)~૧૧

„ કચ્છ ગરબાવળી. ૦૧~ ૦)~૧૧

જાદવાસ્થળી. ૦)૦૧ ૦)૦૧

તાર્કિક બોધ. ૦૧ ૦)~

દૈવચ દર્પણ. ૦૧ ૦)~

દાર્મિક વિરહ. ૦)~ ૦)૦૧

નાળ વિવાદ નિબંધ. ૦૧ ૦)~

કવિ દલપતરામ ડા० ભૂત નિબંધ.	૦૮ ૦)~
„ માતપિતાની સ્તુતિ.	૦)૦૧ ૦)૦૧
„ મિથ્યાભિમાન નાટક.	૦૮ ૦)~
„ રાજવિદ્યાબ્યાસ.	૦)~ ૦)૦૧
„ વિકટોરિયા મહારાણીજીના હંદ.	૦)૦૧ ૦)૦૧
„ લક્ષ્મી નાટક.	૦)~ ૦)૦૧
„ વચન-વિવેક આવની.	૦)૦૧ ૦)૦૧
„ વિદ્યાબોધ.	૦૧ ૦)~
„ શામળ શતસાહી.	૦)~ ૦)૦૧
„ હુન્નરખાનની ચઢાઈ.	૦)~ ૦)૦૧
„ સંપલક્ષ્મી સંવાદ.	૦)~ ૦)૦૧
„ સ્ત્રી સંભાષણ.	૦)~ ૦)૦૧
„ જ્ઞાતિ નિબંધ.	૦૮ ૦)~
„ ગરબાવળી ભાગ ૧ લો.	૦)~ ૦)૦૧
રા. સા. કેશવલાલ ભોં કૃત. સ્થાનિક સ્વરાજ્ય.	૦૧ ૦)~
રા. કૃષ્ણસુવ ભોં કૃત. નારીશિક્ષા ભાગ ૧લો.	૦૮ ૦)~
„ એજન ભાગ ૨ લો.	૦૧ ૦)~
પુરા. નાગેશ્વર જ્યેં કૃત સીતા દમયંતીનાં આખીતિ	૦)~ ૦)૦૧
આળલગ્નના સંબંધમાં આપણું કર્તવ્ય-ભાષણ.	૦)~ ૦)૦૧
રા. રા. બુલાખીદાસ ગંગાદાસ કૃત કેળવણી.	૦)~ ૦)~
રા. આપાલાલ ભાં ભટ્ટ કૃત ખેતીવાડીના સુધારા વિષે.	
રા. બળવંતરામ મહાદેવરામ કૃત નીચી માંદગી.	
„ ગાણી વર્ણન ભાગ ૧ લો ૦	

”	”	ભાગ ૨ જો. ૦૧ ૦)~૧૧
”	”	ભાગ ૩ જો. ૦૧ ૦)~૧૧
”	ત્રણેભાગ ભેગા.	૧૧ ૦)~૧૧
”	પુનર્વિવાહ પ્રત્યંધ.	૦૧ ૦)~
”	વેણીસંહાર નાટક.	૦૧ ૦)~૧૧
”	વનસ્પતિશાસ્ત્રનાંમૂળતત્વો.	૦૧~૦)~૧૧
રા. સા.	અયારામ શં૦ કૃત કન્યાઓની અછત.	૦૧~૦)~૧૧
”	સેવિંગઅંકની અગત્ય.	૦૧~૦)~
રા.	મોહનલાલ કલ્યા. કૃત જમણુવારવિષે નિબંધ.	૦૧ ૦)~
દા.	મોરેશ્વર ગોપા. દેશમુખ કૃત બિહુકવિષે નિબંધ.	૦૧ ૦)~
રા.	મણિશંકર પ્ર. પંડિત કૃત સત્સંગવિષે નિબંધ.	૦૧~૦)~૧૧~૦)~૦૧
રા.	ભવાનીશંકર રામે. કૃત પરદેશી માલ આપણા	
	દેશમાં તૈયાર કરવા શા ઉપાય યોજવા ?	૦૧ ૦)~૧૧
	નૈનદાસ મો. શાહ કૃત આરોગ્યતા અને સ્વચ્છતા.	૦૧~૦)~
રા.	ગણપતરામ રાજ. બટ કૃત બાળલગ્નથી થતી	
	હાનિ વિષે સરસ્વતી ગુણવંતની કથા.	૦૧~૦)~૧૧
ર.	ગણપતરામ કૃત પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર.	૦૧~૦)~
મિ.	રહમાન મો. ૧૦ વ. કૃત સુરત-માંડવીનું	
	દેશી રામ.	૦૧ ૦)~
	સુરત-માંડવી રા. ૨-૩-૪. (દરેકના)	૧) ૦)~૧૧
	પુસ્તક	૧)~૦)

